

**INSTITUTIONEN FÖR LITTERATUR,
IDÉHISTORIA OCH RELIGION**

**PSYKOLOGINS GRÄNSARBETE OCH
SANNINGSANSPRÅK**

**En idéhistorisk diskursanalys av Psykologtidningen 2010–
2024**

Psychology's boundary-work and truth claims

A discourse analysis in the history of ideas of Psykologtidningen 2010-2024

Elin Fornåå-Franzén

Termin: VT 25
Kurs: IL2502 Uppsatskurs, 30 hp
Nivå: Master
Handledare: Louise Schou Therkildsen

Abstract

This thesis examines the boundary-work between the discipline of psychology on one side and religion and spirituality on the other. In Sweden, a country viewed as one of the most secular in the world and which has a rising interest in the neo-spiritual, this boundary-work is under-researched within the history of ideas. The research question for this thesis concerns how the contemporary dominant discourses in *Psykologtidningen* between 2010-2024 relate to the historical boundary-work that has taken place within the discipline. In this study the boundary-work will be examined through a combination of digital text analysis and discourse analysis.

The analysis shows that terms such as mindfulness and soul have gone through a *decoupling process*: meaning that the terms are secularized and modernized to fit within the truth-narrative and the leading discourse of psychology. This discourse falls under a larger regime of truth where secular thought is seen as the main worldview which is compatible with the scientific ideal. This ideal is based more on the natural sciences rather than the humanities. However, the analysis also reveals that there is a critique against the secular worldview as the main, or only, one being compatible with the scientific ideal.

Master's Thesis in History of Ideas

Title: Psychology's boundary-work and truth claims

Author: Elin Fornåå-Franzén

Year: Spring 2025

Department: The Faculty of Humanities at the University of Gothenburg

Supervisor: Louise Schou Therkildsen

Examiner: Mats André

Keywords: psychology, boundary-work, spirituality, religion, secularization, humanism, nonlinear

Nyckelord: psykologi, gränsarbete, andlighet, religion, sekularisering, humanism, icke-linjär

Innehållsförteckning

1. Inledning	5
1.1 Syfte och frågeställning	7
1.2 Material och avgränsningar	8
1.2.1 Material	8
1.2.2 Avgränsningar	9
1.3 Forskningsöversikt	10
1.3.1 Psykologins historia	10
1.3.2 Psykologins praktiker	11
1.3.3 Psykologin som ämnesdisciplin	12
1.4 Teori och metod	14
1.4.1 Digital textanalys	14
1.4.2 Diskursanalys - teori och metod	17
1.5 Disposition	21
2. Analys	21
2.1 Humanistisk psykologi	22
2.1.1 En human vetenskap – inte humanvetenskap	24
2.1.2 Etik och det förflutna	26
2.1.3 Död eller levande	30
2.2 Den tidiga svenska psykologin – psykologi före psykologin	33
2.2.1 Spiritism och teosofi i Sverige	36
2.3 Existentiella frågor – privat och professionellt	37
2.3.1 Mindfulness – Ickereligiös andlighet	39
2.3.2 Världsuppfattning och gränsdragningar	43
2.3.3 Intresse och behov	48
2.3.4 Kropp och _____	52
2.4 Sanningens villkor	57
3. Sammanfattning	61
3.1 Diskussion – Hemsökt samtid	64

4. Källförteckning	70
4.1 Otryckta källor	70
4.2 Tryckta källor	71
5. Bilagor	75
Bilaga 1	75
Bilaga 2	82
Bilaga 3	83
Bilaga 4	85

Tabellförteckning

Tabell 1. Självhjälp	24
Tabell 2. Existentialism och humanism	25
Tabell 3. Mindfulness/Medveten närvaro	39
Tabell 4. Själ och Andlig/Andlighet	53

Figurförteckning

Figur 1. Maslows behovspyramid	23
--------------------------------	----

1. Inledning

I Sverige blev psykologin en fristående disciplin under mitten av 1900-talet, innan dess var den i stor utsträckning en integrerad del i filosofi eller pedagogik. Men det är inte bara dessa ämnen vilka psykologin *frikopplats* ifrån. Ett av de första gränsarbeten som psykologin utförde var gentemot religion. Psykologin etablerade sig som vetenskap i Sverige under slutet av 1800-talet.¹ Under en överlag omvälvande tid där sekulariseringen påbörjats, gled psykologin och religionen alltmer isär.

“The reason why theology has more to contribute to psychology than to most sciences is that there is such rich reflection within theology on what we would now call ‘psychological’ matters”² skriver psykologen Fraser Watts. Den psykologiska disciplinen finner vissa beröringspunkter med religion, eller en akademisk disciplin som teologi. När psykologen Göran Gyllenswärd intervjuas i *Psykologtidningen* om sitt arbete med sorg, sorgebearbetning och förlust framgår att han arbetar med ”frågor som tidigare var något man oftast vände sig till präster med”.³ Det är ofta i de existentiella samtalen, kriser och sorg där beröringspunkterna mellan psykologi och religion framträder. Att psykologin kan sägas ha *tagit över* arbetsuppgifter från religionen bör inte vara allt för förvånande sett till ett land som Sverige vilket betraktas som ett av världens mest sekulära. Idéhistorikern Mikela Lundahl framhäver faktumet att samtiden har en tendens att associera frihet och rationalitet med den sekulära världsåskådningen.⁴ Men, icke desto mindre, kan den sekulära personen vara andlig. Att nyandlighet och mystik fått ett slags uppsving i Sverige kring 2020-talet vittnar flera nyhetskällor om.⁵ Psykologen Karl Halvor Teigen skriver om en undersökning från 1999 av norska och nordamerikanska psykologistuderande där det framgick att 90 procent ansåg att människor har en *själ*. Men de skäl som angavs var inte bara religiösa. Själ kunde betyda personlighet och individualitet eller medvetande, vilja,

¹ Wade E. Pickren & Alexandra Rutherford. *A history of Modern Psychology in context*. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc. 2010, s.42.

² Fraser Watts. Afterwords i *Mutual Enrichment between Psychology and Theology*. Taylor & Francis. 2020, s.216.

³ Nr 1 2016 s.10.

⁴ Mikela Lundahl. "Borde samtiden av-sekulariseras?" i *Samtider: perspektiv på 2000-talets idéhistoria*. Göteborg: Daidalos. 2017, s.165.

⁵ Sara Martinsson. 21-07-2019. "Allt omkring oss har en själ". *Aftonbladet*. 64–69: Björn Barr. 01-01-2023. "En timme med mig är bättre än terapi" *Svenska Dagbladet*. 4–7: Åsa Furuhausen. 25-08-2024. "Del 2 i serien om andliga nytänkare och mystiker: Ivan Augeli". *Sveriges Radio*.

<https://www.sverigesradio.se/artikel/del-2-i-sommarserien-om-andliga-nytankare-och-mystiker-ivan-augeli>

tankar och känslor.⁶ Andlighet, spiritualitet och religiositet är alla aspekter vilka psykologer kan behöva ta hänsyn till i sin praktik och i mötet med klienter.⁷ Att *religiösa praktiker* tar plats i behandlingsmetoder inom modern psykologi kan tala för ett ökat intresse.⁸ Gränsarbetet mellan religion, andlighet och psykologi är förhållandevis utforskad i den svenskspråkiga kontexten. Vill man förstå hur de akademiska disciplinerna konstrueras, hur deras gränser utmanas och upprätthålls, finns mycket att undersöka inom psykologins förhållande gentemot religion och andlighet. Gränsarbetet blir kanske framför allt intressant i den samtida sekulära svenskspråkiga kontexten där andlighet och religion i mångt betraktas som något som tillhör historien.

Historieteoretikern Berber Bevernage skriver i *History, Memory, and State-Sponsored Violence* att:

The widespread belief in the possibility of a universal and continuous chronological ordering of all historical facts indeed reveals a dependency on a linear concept of time that functions like an abstract container that exists as an empty and homogenous entity prior to, and independent from, the events and facts bestowed on it.⁹

I denna undersökning behandlas historien ur ett icke-linjärt perspektiv snarare än ett linjärt eller kronologiskt. I arbetet med historieskrivningarna såväl som materialet framkommer olika sätt att förhålla sig till och betrakta historia/förflutet. Ett grundläggande antagande för denna undersökning är att det förflutna inte kan betraktas som något totalt frångående det samtida; dessa skapas och omformuleras i relation till varandra.

Det talas inte sällan om idéhistoria som tvärvetenskapligt, denna uppsats kan säkerligen klassas som just tvärvetenskaplig, eller som *samtida idéhistoria*. För att kunna lägga ett idéhistoriskt perspektiv på samtiden måste såväl historia som samtid undersökas. I denna uppsats undersöker jag psykologers förhållningsätt och gränsarbete gentemot andlighet och religion och sätter detta i relation till hur gränsarbetet behandlats i

⁶ Karl Halvor Teigen. *En psykologihistoria*. 1.uppl. Stockholm: Liber. 2006, s.32.

⁷ Magdalena M. Persson. *Psykologers gränser till gränssituationers psykologi: En fenomenologisk studie av hur psykologer kan handskas med livsåskådningsfrågor i samtalsbehandling*. Lund: Lunds universitet, institutionen för psykologi. 2004: Karolina Holm & Robert Abhi Mody. *En fenomenologisk studie av sex psykologers förhållningssätt till andlighet*. Lund: Lunds universitet, Institutionen för psykologi. 2007.

⁸ Mark Williams. "Mindfulness, secular spirituality and the psychology of religious knowing" I *Mutual Enrichment between Psychology and Theology*. Taylor & Francis. 2020, s.74.

⁹ Berber Bevernage. *History, Memory, and State-Sponsored Violence: Time and Justice*. New York: Routledge. 2012, s.92.

historieskrivningar om disciplinen. Som grund till detta ligger digital textanalys och diskursanalys av artiklar ur *Psykologtidningen* mellan 2010–2024.

1.1 Syfte och frågeställning

Faktumet att humanvetenskap och naturvetenskap allt som oftast betraktas som separata enheter innebär att gränsarbetet som undersöks bör ställas i relation till hur den psykologiska disciplinen förhållit, och förhåller, sig gentemot detta faktum. Inom psykologin, sett till *Psykologtidningen* och historiskt, finns tendenser att associera de *humanistiska perspektiven* med existentiella frågor. Det är i dessa existentiella frågor som gränsarbetet mellan psykologi å ena sidan och religion samt andlighet å den andra oftast träder fram. Uppsatsens övergripande syfte är att undersöka relationen och gränsarbetet som skett, och fortsätter att äga rum, mellan psykologi och religion samt andlighet. Detta görs genom att analysera samtida diskurser i relation till disciplinens historia i svenskspråkig kontext.

De övergripande frågeställningarna är:

- Hur förhåller sig den svenskspråkiga psykologin till humanvetenskap och naturvetenskap som separata fält?
- Hur förhåller sig de dominerande diskurserna i *Psykologtidningen* mellan 2010–2024 till det historiska gränsarbete som skett inom disciplinen gentemot religion och andlighet?

Syftet med denna undersökning är inte att ge någon helhetsbild av det gränsarbete som psykologin gjort eller gör. Varken mot religion, andlighet eller dess gränsdragningar gentemot humanvetenskap, detta hade krävt en mer ingående och längre undersökning. Syftet är inte heller att undersöka hur psykologin förhåller sig gentemot andra specifika akademiska discipliner så som religionsvetenskap eller teologi. Denna uppsats är inte tänkt att influera eller påverka psykologers praktik, eller deras förhållningsätt gentemot andlighet eller religion. Denna undersökning är just en *undersökning* av gränsarbete inom psykologin vilken utgår från *Psykologtidningen*.

Att som jag gör i denna uppsats beskriva psykologi, religion och andlighet som mer eller mindre enhetliga kommer självfallet med vissa problem. Psykologin har aldrig varit, och är inte, en enhetlig disciplin. Religion och andlighet är båda vida begrepp som innefattar otal olika praktiker. Men då materialet begränsats till att undersöka specifika diskurser har jag trots detta valt att tala om dessa som mer eller mindre enhetliga. Valet baseras även på att det är så dessa omnämns i historieskrivningarna vilka jag nyttjat. För

att undvika förvirring hänvisar således även jag, med förbehåll, till psykologi, religion och andlighet som enheter.

1.2 Material och avgränsningar

1.2.1 Material

Materialet består av artiklar från *Psykologtidningen* mellan 2010–2024, totalt 54 artiklar från 41 nummer.¹⁰ Artiklarna kommer hänvisas till med nummer och år i fotnoter, exempelvis ”Nr 1 2010”. För lista av samtliga artiklar som använts se bilaga 1. Vad som följer är en beskrivning av tidskriftens ursprung och samtida kontext vilket ger en förståelse för tidskriftens betydelse inom den svenskspråkiga psykologin.

PT har publicerats av Sveriges Psykologförbund sedan 1955 och hette ursprungligen *Meddelanden från Sveriges Psykologförbund*. 1959 bytte den namn till *Psykolognytt* och fick sitt nuvarande namn 1983.¹¹ Psykologförbundet är ett fack- och professionsförbund för yrkesverksamma psykologer och de som utbildar sig till psykologer.

Psykologförbundet omfattade 2024, enligt deras hemsida, 85% av Sveriges psykologer.¹² *Psykologtidningen* beskrivs på sin hemsida på följande vis:

Psykologtidningen ges ut av Sveriges Psykologförbund och ingår i medlemskapet. De viktigaste målen för tidningen är att spegla och bidra till psykologernas yrkesutveckling och att stötta det fackliga arbetet för bättre villkor och löner. Psykologtidningens målsättning är att visa att det är psykologerna som driver psykologin framåt - på vetenskapliga grunder.¹³

Antalet medlemmar i förbundet var 2024 12 600 enligt *Psykologtidningen*.¹⁴ Den riktar sig främst till psykologer inom psykologförbundet.¹⁵ Antalet prenumeranter var 13 000 år 2024 och *psykologtidningen.se* hade 250 000 besökare under samma år.¹⁶ Det går inte att säga exakt hur många av medlemmarna som läser tidskriften, men då 85% av Sveriges

¹⁰ Två av tidningens nummer finns inte digitaliserade, nr.6 2014 och nr.1 2018.

¹¹ Nationalencyklopedin. (N.D) *Psykologtidningen*. NE Nationalencyklopedin AB. <https://www-ne-se.ezproxy.ub.gu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/psykologtidningen> (hämtad 07-05-2025).

¹² Psykologförbundet. (N.D) *Sveriges Psykologförbund*. Psykologförbundet. <https://www.psykologforbundet.se/> (hämtad 07-05-2025).

¹³ *Psykologtidningen*. 26-07-2023. *Om Oss – Psykologtidningen*. <https://psykologtidningen.se/om-oss/> (hämtad 07-05-2025).

¹⁴ Kristina Taylor. *Nu samlar vi ännu fler krafter*. *Psykologtidningen*. nr 1. 2024, s.46.

¹⁵ Arbetare på psykologtidningen, 21-04-2025, *Svar på frågelistan*. E-postkonversation.

¹⁶ IBID.

psykologer var medlemmar 2024 känner säkerligen en övervägande majoritet till tidningen. Tidningsnumren har över undersökningsåren ett liknande upplägg med någon form av introduktion eller inledning, nyheter eller aktuellt, temasidor, *möten* eller intervjuer, nyheter kring forskning, fackligt och debatt samt emellanåt boktips och recensioner. Alla texter i tidningen är i dagsläget redaktionella, dessa är skrivna av journalister enligt journalistiska principer, undantagen är längre forskarartiklar och debattartiklar. Artiklarna som är med i tidningen behöver godkännas av ansvarig utgivare.¹⁷

Arbete med samtida material kan innebära att vissa etiska överväganden behöver göras. I denna uppsats arbetar jag med ett material som ligger ute offentligt och där författarna öppet skriver under med sina namn. Därav har anonymisering varken varit önskvärd eller möjlig för denna undersökning. I den korrespondens som skett med personer vilka arbetar med *Psykologtidningen* har dessa blivit informerade om att total anonymitet inte är möjlig och blivit informerade om att deltagande var frivilligt, se bilaga 2. *Psykologtidningen* bör ses som en viktig del i arbetet för svenska psykologers yrkesutveckling och för fackfrågor. Då man poängterar att tidningens ”målsättning är att visa att det är psykologerna som driver psykologin framåt – på vetenskapliga grunder”¹⁸ bör den även betraktas som en central arena för diskussioner om psykologins vetenskaplighet och potentiella utveckling/förändring.

1.2.2 Avgränsningar

Valet av tidsperiod har gjorts av flera anledningar: perioden jag fokuserar på 2010–2024 har inte undersökts tidigare genom idéhistoriskt perspektiv. Detta innebär att ett utrymme finns att fylla i forskningen. Andlighet, nyandlighet och spiritualitet är aktuella ämnen i samtida diskussioner vilket ger undersökningen relevans. Valet av specifikt gränsarbete har även det gjorts av flera anledningar. Relationen mellan psykologi, andlighet och religion är förhållandevis utforskad i svensk kontext vilket framgick när jag sökte efter tidigare forskning. Psykologin har i Sverige tagit över vissa av de *arbetsuppgifter* som tidigare tillföll kyrkan och religionen vilket gör att detta gränsarbete lämpar sig för en undersökning.

¹⁷ IBID.

¹⁸ Psykologtidningen 26-07-2023.

1.3 Forskningsöversikt

Forskning om psykologins gränsarbete gentemot religion och andlighet, i den svenskspråkiga kontexten, är knapp. Rörande psykologins relation till humanvetenskap finns det något mer att förhålla sig till då frågor om vetenskaplig tillhörighet återkommer relativt frekvent. De historiska nedslag som jag fokuserar på i denna uppsats rör det sena 1800-talet/tidiga 1900-talet och 1950–60-talet. Dessa nedslag har valts då de är relevanta för den psykologiska disciplinens formation. Kring det sena 1800-talet började psykologin etablera sig som vetenskap samtidigt som Sverige genomgick en sekulariseringsprocess.¹⁹ Under 1950–60 talet etablerades psykologin som fristående akademisk disciplin i Sverige samtidigt som det fanns en motreaktion mot vad som ansågs vara en förenkling av människan, från en riktning kallad humanistisk psykologi.²⁰ Utöver dessa historiska nedslag ligger huvudfokus för uppsatsen på perioden 2010–2024. Detta har inneburit att jag fått förhålla mig till olika ämnesområden i sökandet efter en grund vilken kan kallas *tidigare forskning*. Resultatet av att undersökningen rör olika perioder och ett relativt utforskat gränsarbete blev tre kategorier av tidigare forskning. Dessa kallar jag för *psykologins historia*, *psykologins praktiker* och *psykologin som ämnesdisciplin*.

1.3.1 Psykologins historia

Gällande psykologins historia finns relativt mycket skrivet. Om den svenska, svenskspråkiga och nordiska psykologin finns några exempel på historieskrivningar, majoriteten är författade av psykologer. Även om diskussioner förekommer om religion eller andlighet i historieskrivningar läggs inget större fokus detta. Psykologins relation till humanism och humanvetenskap diskuteras i olika utsträckning i alla historieskrivningar som används i uppsatsen.

Historien om svensk psykologisk forskning (2020) sammanfattar ett symposium anordnat av psykologihistoriska sällskapet. I denna undersöks bland annat hur två av ämnets pionjärer bidrog till att lägga grunden för formationen av psykologin som

¹⁹ Anton Jansson, Ragni Svensson-Stringberg & Johan Östling. "Humaniora i välfärdssamhället: En inledning" i *Humaniora i välfärdssamhället: kunskapshistorier om efterkrigstiden*. Göteborg; Stockholm: Makadam. 2023, s.20.

²⁰ Per Saugstad. *Psykologins historia: en introduktion till dagens psykologi*. Stockholm: Natur och kultur. 2001, s.471f.

disciplin.²¹ Jag nyttjar olika kapitel för att undersöka ämnets historia i Sverige och för att ge kontext kring nyckelfigurer inom den tidiga svenskspråkiga och nordiska psykologin. Psykologiprofessorn Karl Halvor Teigens *En psykologihistoria* (2006) är en introduktion till psykologiämnets utveckling med ett särskilt fokus på framväxten av den vetenskapliga psykologin.²² Denna använder jag för att diskutera själfbegreppet inom psykologi, parapsykologi och psykologers förhållningssätt till det ockulta under 1800-talet samt den humanistiska psykologin under mitten av 1900-talet. *Psykologins historia* (2001) av psykologiprofessorn Per Saugstad ger en detaljerad historieskrivning av psykologin sedan 1800-talet fram till den samtida lingvistik.²³ Denna nyttjas i uppsatsen för att tala om psykologins grunder, dess relation till filosofi och den *moderna* psykologin, då främst den humanistiska. *Psykologins grunder* av psykologen Lars Karlsson är en omfattande lärobok i psykologi men i denna uppsats används den främst för diskussioner kring den humanistiska psykologin under mitten av 1900-talet.²⁴

Till skillnad från samtlig litteratur som diskuterats ovan lägger jag ett större fokus på psykologins relation till andlighet och religion. Då inga historieskrivningar gjorts gällande detta specifika gränsarbete i den svenskspråkiga kontexten har det inneburit att jag behövt se till en mängd litteratur vilka behandlar samma perioder. Detta har gjort mig uppmärksam på skillnader i hur samma perioder beskrivs i historieskrivningarna.

1.3.2 *Psykologins praktiker*

Inom den psykologiska ämnesdisciplinen går att finna flertalet undersökningar som på olika sätt behandlar psykologers (och psykoterapeuters) förhållningssätt och relation till andlighet samt religion. Samtliga undersöker den psykologiska praktiken snarare än ämnets historia eller gränsarbete. Alla är skrivna under och med fokus på 2000-talet.

I Magdalena M. Perssons yrkesexamensuppsats inom psykologi, *Psykologers gränser till gränssituationers psykologi* (2004), undersöker Persson genom att intervjua nio psykologer, hur dessa (som praktiker) på olika sätt hanterar klienters livsåskådningar.²⁵ Yrkesexamensarbetet *En fenomenologisk studie av sex psykologers förhållningssätt till*

²¹ Gunn Johansson & Kungl. Vitterhets historie och antikvitets akademien. *Historien om svensk psykologisk forskning: Utvecklingen från perception och psykofysik*. Stockholm. Kungl. Vitterhets historie och antikvitets akademien. 2020.

²² Teigen 2006.

²³ Saugstad 2001.

²⁴ Lars Karlsson. *Psykologins grunder*. 5.uppl. Lund: Studentlitteratur. 2007.

²⁵ Persson 2004.

andlighet utkom 2008, av Karolina Holm och Abhi Robert Mody, inom psykologi. De undersöker just hur psykologer förhåller sig till andlighet. Charlotte Francois' yrkesexamensarbete *Andlighetens utrymme i det psykoteraeutiska samtalet* (2012) undersöker existentiella perspektiv inom psykoteraeutisk samtalsterapi.²⁶ Samtliga arbeten används för att undersöka hur de andliga, religiösa och existentiella frågorna diskuteras inom den psykologiska disciplinen under 2000-talet.

Samtliga examensarbeten är skrivna utav psykologistudenter eller psykoteraeutistudenter vilket gör att deras fokus och perspektiv skiljer sig från det jag själv intar som utomstående sett till ämnesdisciplin. Emedan detta kan innebära vissa svårigheter för mig i att förstå exempelvis de metodologiska tillvägagångssätten i arbetena behandlas dessa arbeten på en metanivå. Med metanivå menar jag att dessa nyttjats för att undersöka hur man inom delar av psykologin talar om och förhåller sig till andlighet och religiositet. Dessa arbeten belyser bland annat en upplevd brist i den psykologiska begreppsapparaten när det kommer till att diskutera/hantera existentiella frågor.

1.3.3 Psykologin som ämnesdisciplin

Avhandlingen *Profession, Science and State* (2002) av E.M Rigné är en sociologisk analys av psykologprofessionens framväxt i Sverige där Rigné undersöker dess status som akademisk disciplin och dess förhållande till staten.²⁷ Jag nyttjar denna som utgångspunkt för hur psykologer förhållit sig till aspekterna professionalitet, yrkesidentitet och gränsarbete under den andra hälften av 1900-talet. Detta ställs i relation till hur dessa aspekter behandlas i samtiden. Rigné har inget större fokus på psykologers eller psykologins relation till, och gränsarbete gentemot, religion och andlighet men ger god inblick i psykologin under mitten av 1900-talet. Till skillnad från Rigné förhåller jag mig inte bara till 1950-talet utan även det sena 1800-talet/tidiga 1900-talet, men främst 2010–20 talet. Gällande det sena 1800-talet/tidiga 1900-talet tar jag stöd i Moa Goysdotters masteruppsats, inom filosofi och religion. *Den objektiva andligheten* (2007) är en diskursanalytisk undersökning av psykologiämnets etablering i Lund 1890–1912 som

²⁶ Charlotte Francois. *Andlighetens utrymme i det psykoteraeutiska samtalet*. Sköndal: Ersta Sköndal högskola, S:t Lukas utbildningsinstitut. 2012.

²⁷ Eva-Marie Rigné. *Profession, Science and State: Psychology in Sweden 1968-1990*. Göteborg: University of Gothenburg. Dept. of Sociology. 2002.

framför allt utgår från Axel Herrlins²⁸ egna publikationer.²⁹ Goysdotter ger en riktad inblick i det tidiga skedet av den svenskspråkiga psykologin. Denna uppsats används för att ge bakgrund till hur den tidiga svenska psykologin förhöll sig gentemot andlighet, spiritism och religion, samt i diskussioner kring psykologins gränsdragningar gentemot andra akademiska discipliner. I Andreas Rydbergs masteruppsats inom idéhistoria, *Viljebegreppet och psykologin* från 2008 följer Rydberg psykologins framväxt i Uppsala under 1800–1950-talet.³⁰ Denna ger en inblick i specifika personer, begrepp, akademiska institutioner och tidsperioder. Just begreppens förändring är något vilket jag ställt i relation till min egen undersökning och jag har även nyttjat historiebrevbeskrivningar från Rydberg.

Avhandlingen *Hemligheternas värld* (2017) av idéhistorikern Patrik Möller undersöker den svenska psykiatrins gränsarbete utifrån centralfiguren Bror Gadelius genom diskursanalys.³¹ Möller använder sig av Gieryn för att undersöka det gränsarbete som han menar skett inom den svenska psykiatrin. Även om psykiatri och psykologi är två skilda ämnesdiscipliner med olika utbildningar har de flera gemensamma beröringspunkter. Exempelvis studeras psykologi inom båda områdena. Möllers avhandling har varit till nytta för min egen undersökning av psykologins gränsarbete under det sena 1800-talet och det tidiga 1900-talet.

Filosofen Ivan Flis' *Discipline Through Method* (2018) beskriver han själv som en "birds eye view" av den psykologiska historien mellan 1950–2018. Han analyserar data från engelskspråkig psykologisk litteratur och skapar *termmaps* för att kartlägga termskiften. I Flis undersökning av de samtida debatterna i relation till tidigare debatter skriver han att "by saying that those old ignored oppositions are being voiced again I mean that they latch onto the same fault lines in the big and inconsistent project of scientific psychology in the 20th century".³² Syftet med att ställa dessa spänningar och konflikter i relation till varandra är i min uppsats, i likhet med vad Flis skriver, inte för att visa att dessa direkt knyter an till det samtida gränsarbetet; snarare för att visa att de drar från samma, eller liknande, *skiljelinjer*.

²⁸ En av Sveriges första professorer inom psykologi och pedagogik.

²⁹ Moa Goysdotter. *Den objektiva andligheten: En diskursanalytisk undersökning av psykologiämnets etablering i Lund*. (Lund: Lunds universitet, Historiska Institutionen. 2007, s.20.

³⁰ Andreas Rydberg. *Viljebegreppet och psykologin: En studie av psykologins framväxt som vetenskap i Sverige genom en analys av viljebegreppets betydelseförändring*. Uppsala: Uppsala universitet. Institutionen för Idé- och lärdomshistoria. 2008.

³¹ Patrik Möller. *Hemligheternas värld: Bror Gadelius och psykiatrins genombrott i det tidiga 1900-talets Sverige*. Göteborg: Institutionen för litteratur, idéhistoria och religion, Göteborgs universitet. 2017.

³² Ivan Flis. *Discipline Through Method*. Utrecht: Utrecht University. Freudenthal Institute, Faculty of Science. 2018 s.40.

Dessa arbeten ovan behandlar olika tidsperioder mer ingående, jag själv söker förhålla mig till såväl det sena 1800-talet, mitten av 1900-talet, men främst 2010–20-talet. Detta för att försöka förstå ett specifikt gränsarbete, snarare än en specifik tidsperiod, inom psykologin i relation till samtid och förflutet samt förstå relationen mellan det förflutna och samtiden. Detta motiveras med att uppsatsens syfte är att förstå hur de dominanta diskurserna i *Psykologtidningen* förhåller sig till det historiska gränsarbete som skett inom disciplinen gentemot religion och andlighet.

1.4 Teori och metod

För att undersöka och analysera materialet ur *Psykologtidningen* gjordes valet att nyttja olika metoder: digital textanalys och diskursanalys. Valet att nyttja en mer kvantitativ metod (digital textanalys) baseras dels på att korpusen för denna undersökning är relativt omfattande, dels på att denna metod lämpar sig för digitaliserat material. Valet att nyttja en kvalitativ metod baseras på att den kvantitativa inte kan ge en tillräckligt djupgående analys som uppsatsens frågeställningar kräver. Genom den kvantitativa analysen har jag tagit fram relevanta termer i det digitaliserade materialet, för att sedan kunna tillämpa en kvalitativ analys. I delen *Digital textanalys* beskrivs enbart metod medan i *Diskursanalys - teori och metod* kommer såväl metod som teoretisk bakgrund att diskuteras.

1.4.1 Digital textanalys

För att analysera materialet användes digital textanalys, en förenklad beskrivning av den digitala analysens arbetsprocess hämtas från *Digital tekstanalyse: Fjernlæsning*:

1) datasamensætning og såkaldt datarensning, dvs. at sammensætte og rengøre et korpus; 2) den digitale analyse af korpusset, dvs. beskrive, klassificere, indeksere og bearbejde teksterne i programmet; 3) visualisering, skabe illustrationer af resultaterne, fx grafer eller kort; 4) fortolking af resultaterne.³³

Jag har framför allt använt mig av denna metod för att sammansätta en korpus, kartlägga termer och termtränder i tidskriften samt för visualisering. Kartläggningen av termer kunde vägleda mig i materialet för att hitta relevanta artiklar medan termtränder använts för att

³³ Louise Schou Therkildsen & Jon Viklund. "Digital tekstanalyse: Fjernlæsning" I *Retorik og metode*. 1. uppl. Frederiksberg: Samfundslitteratur. 2020, s.195.

framhäva eventuella diskurser. Om termer förekommer tillräckligt frekvent kan dessa specifika termer vara värda att undersöka vidare. Visualiseringen kunde visa om olika termer följde liknande kurvor och således belysa begreppspar.

Då jag undersöker ett specifikt fackområde valde jag att ta stöd i terminologisk metod för att välja ut vilka termer som borde sökas efter i korpusen. Vad som följer är fyra punkter från *Terminologiguiden* vilka ligger till grund för insamling och urval av begrepp:

1. Fackspecifika begrepp, det vill säga begrepp som hör hemma inom det ämnesområde som ska behandlas.
2. Facköverskridande begrepp, det vill säga begrepp som hör hemma inom två eller flera ämnesområden.
3. Begrepp som lånats in från närliggande ämnesområden.
4. Begrepp som tillhör ett allmänt språkbruk.

Slutresultatet bör i huvudsak innefatta begrepp från kategori 1 och endast ett begränsat antal begrepp från kategorierna 2 och 3. Kategori 4 bör tas med endast i undantagsfall.³⁴

Då psykologin är ett fackområde bör såväl termer som definitioner hämtas därifrån. Eftersom jag undersöker gränsarbete mellan psykologin, religion och andlighet är de termer som är (fack)överskridande gentemot dessa områden särskilt intressanta.

Förhoppningen var att kunna utgå från *psykologguiden.se* som grund i sammanställandet av termer. På psykologguiden hade psykologförbundet samlat runt 20 000 termer, dessvärre lades denna ned vid årsskiftet 2024–2025. Detta innebar att jag fick söka efter termerna via *waybackmachine* (vilken sparar webbsidor) där stora bitar av termdatabasen fanns arkiverade. Jag utgick från psykologguiden samt Psykologilexikon,³⁵ för valet av termer och definitioner.

För att sammanställa en termlista använde jag mig av relaterade sökord vilket kommer fram när en term söks efter i psykologiguiden:

Exempel med sökord *Religiositet*:

Relaterade sökord: andlighet, andligt genombrott,
religionsbeteendevetenskap, religionspsykologi, sanning, Eduard Spranger

³⁴ Heidi Suonuuti, Katja Hallberg & Terminologacentrum. *Terminologiguiden: en introduktion till terminologiarbete i teori och praktik*. 2. utg. Solna: Terminologacentrum. 2004, s.33.

³⁵ Psykologi.se. (N.D) *Psykologilexikon*. Psykologi: allt om psykologi online.
<https://psykologi.se/psykologilexikon/> (hämtad 07-05-2025)

Genom att se till de relaterade sökorden och deras definitioner kunde jag sammanställa en termordlista med de relevanta termerna för denna undersökning. För fullständig lista av termer som söktes se bilaga 3. Valet av termer baserades på undersökningens avgränsningar och hur *sökverktyg* fungerar. Gällande avgränsningar: eftersom undersökningen inte rör någon specifik person går *Eduard Spanger* att stryka som term. *Sanning* i sig är inte någon användbar sökterm då sanning diskuteras i en mängd olika sammanhang vilka inte har med denna undersökningens syfte att göra. *Sanning* stryks därav som sökterm. Gällande sökverktyg: användes det som kallas utökad sökning (om det inte gällde specifika termer). Utökad sökning innebär att "[A-Z]" skrivs före och efter sökordet. Då utökas sökningen till att innefatta termer som innehåller det centrala sökordet. Görs en sökning på [A-Z] andlig [A-Z] kommer sökningen att innefatta termer så som *psykoandlig* och *andlighet* då dessa båda innehåller det centrala sökordet *andlig*. Av den anledningen kan *andligt genombrott*, *religionsbeteendevetenskap* och *religionspsykologi* strykas och ersättas med termerna andlig och religi(on).

Exempel med sökord *Religiositet*:

Relaterade sökord: andlighet, ~~andligt genombrott~~,
~~religionsbeteendevetenskap~~, religionspsykologi, sanning, Eduard Spranger

Medan det finns resurser och program för textsökning och analys gav inget av dessa program tillräckligt korrekta resultat för termsökningar i materialet. Därav gjordes valet att ta hjälp av en utomstående sakkunnig, Jonathan Harg, för bearbetning av PDF:erna och sammanställningen av en korpus. Eftersom denna uppsats utgår från möjligheten att kunna söka på meningar och termer så var det nödvändigt att bearbeta PDF-filerna så att det textuella innehållet överensstämde med hur det är tänkt att läsas av människor samt att reducera det "brus" som finns i tidningar.³⁶ Brus innefattar sådant som bilder eller grafiska designelement. Med hjälp av Hargs kunskap producerades en så snarlik kopia som möjligt av det textuella innehållet i alla *Psykologtidningen* PDF:er. När innehållet hade bearbetats var det möjligt att använda sökverktyg för att söka efter de utvalda termerna, sammanställa statistik, och skapa visualiseringar. För termfrekvens av termer från termlista se bilaga 4. Efter att termerna söktes sammanställdes en lista av de artiklar vilka dessa förekom i. Dessa artiklar lästes och de som inte var relevanta för undersökningens syfte sållades bort.

³⁶ Schou Therkildsen & Viklund 2020, s.195.

1.4.2 Diskursanalys - teori och metod

Som Schou Therkildsen och Viklund påpekar handlar inte den kvantitativa metoden, i detta fall den digitala textanalysen, om att ersätta det kvalitativa.³⁷ Den digitala textanalysen fungerar här som ett hjälpmedel för att orientera sig i korpusen. Det ger en riktning och en överblick. Men för att inte fastna i det som Flis kallar "birds eye view"³⁸ nyttjades även kvalitativa analysmetoder. De artiklar som valdes har arbetats med synkront i den kvalitativa analysen. Jag söker inte dokumentera en diakron *utveckling* av termer (eller begrepp) utan snarare belysa *hur* termer används under denna tidsperiod. Jag betraktar materialet som en sammanhållen enhet då perioden jag undersöker är relativt kort och mitt fokus som sagt inte handlar om att kartlägga någon diakron utveckling.

I denna uppsats har diskursanalys använts för att analysera materialet. Diskursanalys vilar på diskursteori vilken förutsätter att det sociala är diskursiva konstruktioner. De sociala fenomenen är enligt diskursteori aldrig färdiga eller totala, betydelsen är inte fixerad utan under ständig konstruktion och omkonstruktion; det finns då en "strid om definitioner".³⁹ Diskursanalysens angreppssätt bygger på strukturalistisk och poststrukturalistisk språkfilosofi. Till grund ligger tanken att betydelse skapas genom de representationer av verkligheten som finns i språket. Språket struktureras i mönster och diskurser; dessa mönster bevaras och förändras i diskursiva praktiker.⁴⁰ Jørgensen och Phillips föreslår att "bevarandet och förändringen av mönstren ska därför sökas i de konkreta kontexter där språket sätts i spel".⁴¹ Dessa "konkreta kontexter" kan vara en mängd olika saker, i detta fall är det facktidningen *Psykologtidningen*.

Som grund för analysen har även sociologen Thomas F. Gieryns teori om gränsarbete använts. Denna vilar på tanken att "'science' is no single thing: its boundaries are drawn and redrawn in flexible, historically changing and sometimes ambiguous ways".⁴² Som tillägg i Gieryns gränsarbete kommer jag nyttja begreppet *disciplin* i denna uppsats. Då hämtas definitionen från psykologen Horst Gundlach som gör en distinktion mellan *disciplin* och vetenskap. *Disciplin* bör förstås som något vilket behöver lärare, prov,

³⁷ IBID, s.207.

³⁸ Flis, 2018 s.125.

³⁹ Marianne Winther Jørgensen & Louise Phillips. *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur. 2000, s.31.

⁴⁰ IBID, s.15–19.

⁴¹ IBID, s.19.

⁴² Thomas. F Gieryn. "Boundary-Work and the Demarcation of Science from Non-Science: Strains and Interests in Professional Ideologies of Scientists." *American Sociological Review* 48 (6): 781–95. 1983, s.781.

experter och någon form av kanoniserad teoretisk samt praktisk kunskap. Vetenskap definieras som sökandet efter och insamlandet av kunskap.⁴³ Gällande gränsarbete trycker Gieryn på betydelsen av social kontext och hur vetenskap interagerar med samhället.⁴⁴ Begreppet gränsarbete bör förstås som en ideologisk, social och språklig praktik vilken sker inom vetenskaperna för att särskilja legitim från illegitim kunskap. Detta är något vetenskaperna gör gentemot det som klassas som icke-vetenskap eller pseudovetenskap.⁴⁵ Icke-vetenskap bör i denna uppsats betraktas som något annat än pseudovetenskap. Icke-vetenskap kan beskrivas som praktiker vilka i stor utsträckning sker utanför de akademiska disciplinerna så som religion. Pseudovetenskap är praktiker vilka utger sig för att vara vetenskap utan att kunna åberopa någon legitimitet inom vetenskapssamhällen.

Att gränsarbete utförs av vetenskap gentemot icke-vetenskap liknar en tanke inom diskursteori, att meningen skapas utifrån relationen till *det andra* eller *den andre*.⁴⁶ En liknande tanke finns även hos filosofen Michel Foucault som beskrivit detta som en del i objektifieringen av subjektet. Han kallar då detta för ”delande praktiker”; där subjektet antingen delas i sig eller från andra.⁴⁷ I denna uppsats utgår jag från att gränsarbete sker utifrån denna princip. Att det finns en andre eller de andra. Detta gränsarbete går att se som en diskursiv kamp, en kamp om att sätta en fast mening.⁴⁸ Denna kamp är ständigt pågående då diskurser är såväl relationella som tillfälliga.⁴⁹ Kontexten bör även bejakas; som idéhistorikern Adam Kjellgren skriver; ”Det finns (...) ingen plats bortom tid och rum varifrån vi kan närma oss det förflutna. Därför måste vi försöka kontextualisera oss själva, tydliggöra hur vår egen situation ser ut, innan vi vänder blicken bakåt”.⁵⁰ Medvetenhet om samtiden, den tiden idéhistorikern själv verkar inom, är i min mening värd att ha i åtanke.

Gieryn menar även att vetenskapers gränsarbete innefattar en retorisk stil,⁵¹ att språket (eller specifik språkanvändning) används för att upprätta och vidhålla gränser. Diskursanalys kan undersöka såväl det talade som det skrivna språket men även

⁴³ Horst Gundlach. *Psychology as Science and as Discipline: The Case of Germany*. Physis: Rivista Internazionale Di Storia Della Scienza vol.43, no.1–2. 2006, S.63.

⁴⁴ Gieryn 1983, s.782.

⁴⁵ IBID, s.788 och 792.

⁴⁶ Jenny Gunnarsson Payne & Magnus Öhlander. *Tillämpad kulturteori*. 1.uppl. Lund: Studentlitteratur. 2017, s.154f; Winther Jørgensen & Phillips. 2000, s.51.

⁴⁷ Michel Foucault Paul Rabinow & Nikolas S Rose. ”The Subject and Power” i *The Essential Foucault: Selections from Essential Works of Foucault, 1954-1984*. New York: New Press. 2003, s.126.

⁴⁸ Winther Jørgensen & Phillips.2000, s.25.

⁴⁹ Gunnarsson Payne & Öhlander 2017, s.164; Winther Jørgensen & Phillips.2000, s.18.

⁵⁰ Adam Kjellgren. ”Kontext och kritik” i *Konsten att kontextualisera: Om historisk förståelse och meningsskapande*. 2022, s.44.

⁵¹ Gieryn 1983, s.782.

handlingar, praktiker och materiella fenomen. I denna uppsats fokuserar jag främst på det skrivna språket vilket bör ses som meningsbärande. Meningen bör även ses som kontextbunden; att hänsyn tas till det kulturella, historiska och geografiska sammanhang.⁵² I diskursanalysen blir *sättet* att tala eller skriva om något en central del av analysen.⁵³

Eftersom man inte kan nå *sanningen* ska man inte i diskursanalys fråga om något är sant eller falskt, i stället bör fokus ligga på hur sanningseffekter skapas inom diskurser.⁵⁴ Inom diskursanalys rör det sig inte om att utröna *en sanning*, utan det rör sig om att upprätta en genealogi. Det handlar om att undersöka den mångfald av avgörande omständigheter vilka möjliggjorde/möjliggör att en viss företeelse kunde/kan träda fram som en effekt.⁵⁵ En diskursanalys handlar inte om att försöka tyda vad som är *sant* utan om att se på effekter, hur något kommer att *uppfattas* som sant.

Begreppet sanningsspel används i denna uppsats och hämtas från Foucault; ”the word ’game’ can lead you astray: when I say ’game’, I mean a set of rules by which truth is produced”.⁵⁶ Sanningsspelet är en social praktik och de mekanismer genom vilka sanning konstitueras, legitimeras samt institutionaliseras inom samhällen, detta inom *specifika* kunskapsområden. Dessa mekanismer är uttryck för sammanflätade system av makt och kunskap som reglerar vad som erkänns som sant eller falskt i en given kontext.⁵⁷ Läggs sanningsregims-begreppet till på detta går det att se hur ytterligare begränsningar finns. Begreppet sanningsregim hämtas även det från Foucault och bör betraktas som ett bredare ramverk vilket begränsar vad som i en given diskurs kan vara ett försanthållande eller uttryckas som sant.⁵⁸ ”’Truth’ is linked in a circular relation with systems of power that produce and sustain it, and to effects of power which it induces and which extend it – a ’regime’ of truth”.⁵⁹ Vi lever alla under en sanningsregim, enligt Foucault, denna begränsar vad som i en specifik tid och kontext kan uttalas som sant. ”Each society has its regime of truth, its ’general politics’ of truth”.⁶⁰ Sanningsregimen begränsar således vilka

⁵² Gunnarsson Payne & Öhlander 2017, s.253.

⁵³ Göran Ahrne & Peter Svensson. *Handbok i kvalitativa metoder*. 3.uppl. Stockholm: Liber 2022, s.184.

⁵⁴ Winther Jørgensen & Phillips. 2000, s.19

⁵⁵ Möller 2017, s.19.

⁵⁶ Michel Foucault, Paul Rabinow & Nikolas S Rose. “The ethics of the concern of the self as a practice of freedom” i *The Essential Foucault: Selections from Essential Works of Foucault, 1954-1984*. New York: New Press. 2003, s.38.

⁵⁷ Michel Foucault. *Discipline and punish: The birth of the prison*. (Penguin books). Harmondsworth: Penguin. 1977, s.25f och s.168: Foucault, Rabinow & Rose 2003, s.39.

⁵⁸ Foucault 1977, s.91.

⁵⁹ Michel Foucault, Paul Rabinow & Nikolas S Rose. “Truth and power” i *The Essential Foucault: Selections from Essential Works of Foucault, 1954-1984*. New York: New Press. 2003, s.317.

⁶⁰ IBID, s.316.

sanningsspel som pågår och vilka sanningsanspråk som kan göras. Med andra ord finns begränsningar för vad som går att uttrycka i en viss diskurs samtidigt som ett sanningsanspråk görs. Sanningsspelen är en slags *effekt* vilken kan undersökas genom diskursanalys. Det finns en diskurs vilken blir synlig i *hur* individer deltar i sanningsspel och *hur* de utövar gränsarbete. Gränsarbetet kan sägas vara en del av sanningsspel; i denna uppsats kommer jag undersöka *hur* gränsarbetet kommer till uttryck *genom* språket i ett specifikt sammanhang samt hur detta begränsas av sanningshistorier och sanningsregimer. Diskurser är som sagt inte fasta vilket leder in till ett tredje begrepp hämtat från Foucault; kritik. När begreppet kritik nyttjas i denna uppsats utgår detta då från den foucauldianska definitionen. Kritik handlar om viljan att inte låta sig styras, på det sättet, med de metoderna eller i den riktningen.⁶¹ Kritik bör således ses som ett motstånd mot en ledande diskurs.

Jag kommer även att sätta det samtida gränsarbetet i relation till disciplinens historiska kontext. Idéhistorikern Victoria Fareld skriver, 2018, om ett skifte i förhållningssättet till det förflutna sett till samtiden, hon menar att en *ny* uppfattning av tiden framträtt. ”Tiden uppfattas inte längre som ett entydigt progressivt förlopp i vilket det förflutna försvinner i ett konstant genererande av nya framtider”.⁶² I likhet med Fareld talar historieteoretikern Berber Bevernage om att utmana historiens ”oåterkalleliga” tid och synen på det förflutna som ”död materia”. Istället talar Bevernage om att ”leave some intellectual space to take seriously the idea of a ‘persisting’ or ‘haunting’ past”.⁶³ Historien bör kunna ses såväl som något annat och åtskilt som en dimension av nuet. En växelverkan finns mellan nuet och dået, historier skapas genom att skrivas, traderas och upplevas. Att någon eller något ”lyser med sin frånvaro” är ett talande uttryck. För många som förlorat en närstående vet denne att den döde, på ett plan, lever kvar. Den döde gör sig påmind genom minnen, objekt och genom sin frånvaro. Jag hävdar att det förflutna även kan betraktas som *den andre* vilket ställs i relation till samtiden.

⁶¹ Michel Foucault, Paul Rabinow & Nikolas S Rose. “What is critique” i *The Essential Foucault: Selections from Essential Works of Foucault, 1954-1984*. New York: New Press. 2003, s.263-278

⁶² Victoria, Fareld. ”Tiden är nu: Presentism, tidskris och historiska sår” i *Samtider: perspektiv på 2000-talets idéhistoria*. Göteborg: Daidalos. 2017, s.24.

⁶³ Bevernage 2012, s.4.

1.5 Disposition

Analysen är uppdelad i fyra huvuddelar, i dessa delar skiftar fokus från historisk kontextualisering till fokus på det samtida materialet. Detta görs för att belysa de paralleller som framträder mellan historiskt och samtida gränsarbete. Den första delen i analysen fokuserar i stora drag på den humanistiska psykologin under mitten av 1900-talet och psykologins relation till humanvetenskaperna. Relationen till humanvetenskaperna diskuteras i förhållande till samtid såväl som i förhållande till historia. Den andra delen i analysen fokuserar på den tidiga svenska psykologins formation, kring det sena 1800-talet och tidiga 1900-talet, och dess gränsarbete gentemot spiritism, religion och andlighet. I den tredje delen ställs förflutet direkt i relation till samtiden. Detta avsnitt fokuserar på hur det inom psykologin, sett till *Psykologtidningen*, talas om existentiella frågor, andlighet, världsuppfattningar och gränsdragningar. Just gränsdragningar undersöks gällande det privata och professionella, kropp och själ samt vetenskap och icke-vetenskap. Den fjärde delen i analysen fokuserar på sanningsanspråk och hur dessa skapas eller görs samt var dessa hämtar sin legitimitet ifrån. Analysen följs av en sammanfattning, diskussion och förslag på vidare forskning.

2. Analys

Utifrån materialet är de termer som framträder som centrala för analysen framför allt *mindfulness*, *själ*, *humanistisk* (psykologi), *religion*, *andlighet* och *existentiell*. Dessa termer, och deras bakomliggande begrepp, undersöks genom diskursanalys. Detta i relation till deras funktion inom den psykologiska disciplinens historia och genom deras användning i *Psykologtidningen* 2010–2024. Detta görs i kombination med att undersöka det gränsarbete som användningen av vissa av dessa termer och begrepp förutsätter. Det vill säga, i analysen visar jag hur användningen av vissa termer och begrepp inom psykologin förutsätter ett gränsarbete och vad jag kallar en *frikopplingsprocess*. I den första delen av analysen undersöks relationen mellan psykologi och *humaniora* samt hur de humanistiska perspektiven kopplas samman med de existentiella frågorna inom den ledande diskursen. I det andra avsnittet undersöks den tidiga psykologins gränsarbete gentemot religion, mer specifikt sådant som spiritism och det paranormala. Detta avsnitt fungerar som bakgrund och kontextualisering till följande. I det tredje avsnittet undersöks

gränser mellan det privata och det professionella, gränsarbete gentemot religion och icke-vetenskap. Även distinktionen kropp-själ vilken kan sägas utgöra grunden för den psykologiska disciplinen undersöks i detta avsnitt. I det fjärde avsnittet undersöks sanningsanspråk och legitimitet inom psykologin, i detta avsnitt kopplas mycket av gränsarbetet samman. Distinktionen mellan humanvetenskap kontra naturvetenskap, och gränsarbetet mellan vetenskap och religion utgör grunder för hur sanningar konstrueras. Valet att i analysen röra sig mellan förflutet och samtid har gjorts för att undvika en allt för tydlig gränsdragning mellan dåtid och nutid. Denna gräns utgör grunden för det moderna tidsmedvetandet.⁶⁴ Jag söker, i likhet med Flis, visa på hur tidigare skiljelinjer *gör sig påmind*.⁶⁵

2.1 Humanistisk psykologi

I denna del kommer jag diskutera den humanistiska psykologins historia för att i nästa del gå in mer i materialet.

I historieskrivningar om psykologin går rötterna till de humanistiska teorierna att finna i både filosofiska eller religiösa uppfattningar där människan betraktas som i sin natur är en god och fri varelse. I grunden för den humanistiska psykologin finns antagandet att människan har starka inneboende drivkrafter och strävar mot självförverkligande samt utveckling.⁶⁶ Denna idétradition, eller riktning, tar sin början i det sena 1950-talets USA hos kritiker av den empiriskt dominerande psykologin.⁶⁷ I *En psykologihistoria* skriver Karl Halvor Teigen att ”Den *humanistiska psykologins* överordnade och ambitiösa mål var att ge en bred beskrivning av *samtliga* sidor av att vara människa – i motsats till behaviorismens och psykoanalysens ’ensidiga’ beskrivningar”.⁶⁸ Denna riktning betraktas som kritisk sett till samtida historieskrivningar om psykologin.

Människans fria vilja var något som lyfts som centralt för den humanistiska psykologin i flera av historieskrivningarna.⁶⁹ Lars Karlsson skriver i *Psykologins grunder* att ”humanister betonar också vikten av att komma till insikt om meningen med livet och döden, d.v.s. existentiella frågor”.⁷⁰ Att den humanistiska psykologin betraktas som nära

⁶⁴ Bevernage 2012, s.168.

⁶⁵ Flis 2018, s.40.

⁶⁶ Karlsson 2007, s.109.

⁶⁷ Saugstad 2001, s.471f.

⁶⁸ Teigen 2006, s.364.

⁶⁹ Karlsson 2007, s.109f; Teigen 2006, s.353.

⁷⁰ Karlsson 2007, s.110.

kopplad till de existentiella frågorna är något som kommer diskuteras mer ingående senare i analysen. Karlsson framhåller att Maslows teorier haft ett stort inflytande i Sverige inom bland annat sjuk- och åldringsvård.⁷¹ Detta är inte sällan i referens till Maslows behovspyramid (figur 1).

Figur.1 Maslows behovspyramid

Gruppterapi var en av de populära metoderna inom den humanistiska psykologin, denna beskrivs dock stött på kritik för att vara oseriös, trendig och för att som Teigen skriver ”Känslor och spontanitet odlades i stället för rationalitet och tänkande”.⁷² Vidare menar Teigen att den humanistiska psykologin ”gled” bort från sitt akademiska ursprung och att den i stället togs in i populärkulturen där den blandades med andra ”alternativa strömningar”, samt gjorde entré på marknaden för självhjälpsböcker.⁷³ Beskrivningen av hur den humanistiska psykologin upphörde vara del av den psykologiska disciplinen förutsätter en syn på psykologin som en avgränsad disciplin samt en linjär historiesyn. Medan framför allt Teigen menar att den humanistiska psykologin inte fick något större genomslag i Europa,⁷⁴ framhåller även Saugstad att den kan ses haft svagheter i dess tänkares idéer.⁷⁵ Karlsson påpekar däremot att den humanistiska psykologin ”pekat på

⁷¹ IBID, s.112.

⁷² Teigen 2006, s.368.

⁷³ IBID.

⁷⁴ IBID.

⁷⁵ Saugstad 2001, s.476.

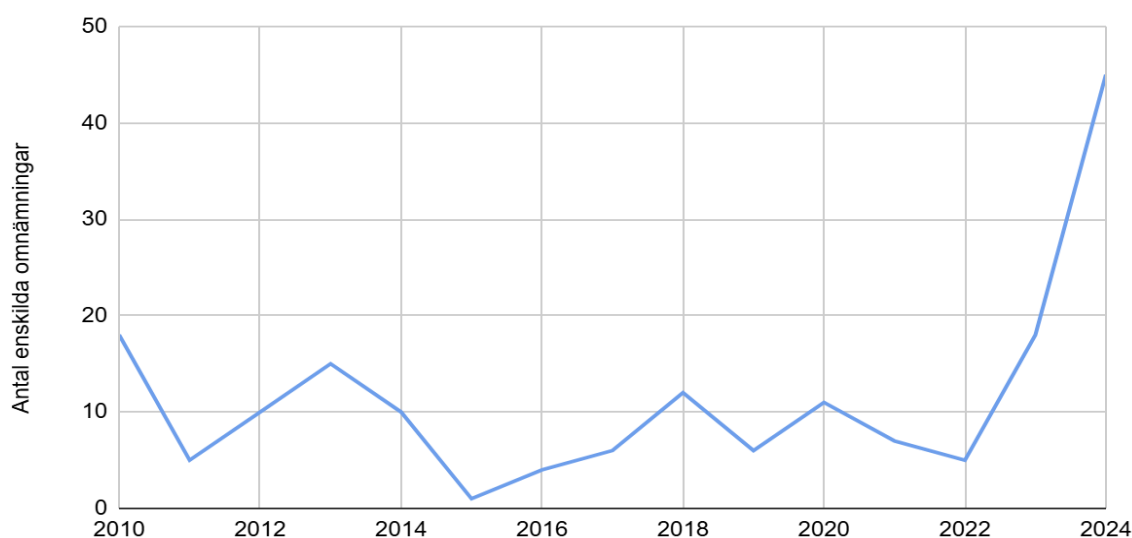
avgörande aspekter av människans existens, och den har ökat vår förståelse för såväl motivation och personlighet som behandling av psykiska sjukdomar”.⁷⁶ Teigen, Saugstad och Karlsson är alla psykologer vilka skrivit om psykologins historia, det som framträder här är en icke-enhetlig förhållning till den humanistiska psykologins roll i psykologins historia. Detta tycks grunda sig i hur personer betraktar och definierar denna tradition, men även hur individen betraktar historien; om det förflutna ses som avslutat eller som en del av samtiden.

2.1.1 En human vetenskap – inte humanvetenskap

I del 2.1.1 - 2.1.3 undersöker jag hur man inom *Psykologtidningen* förhåller sig till humanvetenskap, humanism och hur detta kan kopplas till existentiella frågor. Dessa delar fokuserar såväl på materialet som historieskrivningar och tidigare undersökningar av den psykologiska disciplinen där dessa ställs i relation till varandra.

Den humanistiska psykologin, vilken aldrig tyckts ha framstått som en homogen riktning av psykologin, har onekligen haft ett inflytande på samhällen på olika nivåer. Den bör förstås som del, eller till och med grund, till självhjälpstrenden vilken känns igen i 2010–20 talet. I *Psykologtidningen* finns en topp för termen självhjälp 2024, detta beror på att nummer 1 det året hade tema *Självhjälparna*. 35 av de enskilda omnämningarna kommer då från detta nummer. Med det sagt förekommer diskussioner om självhjälp varje år i tidningen. Se tabell 1.

Tabell. 1
Självhjälp

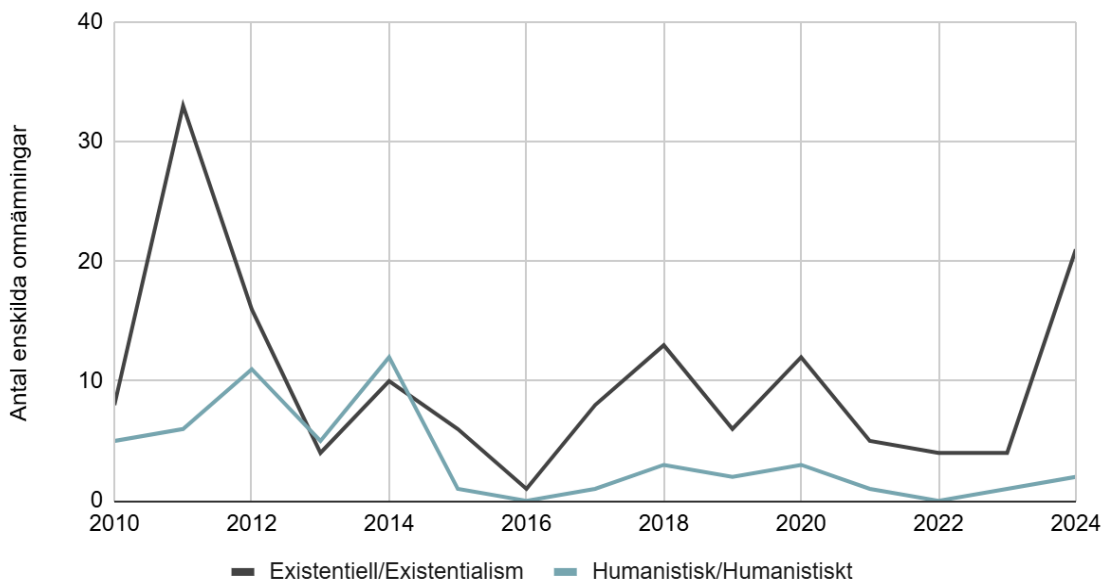

⁷⁶ Karlsson 2007, s.110.

Huruvida den humanistiska psykologin som psykologisk riktning kan sägas fortleva eller om den *dött ut* är beroende av var gränsen för psykologin som disciplin dras, hur historia betraktas, hur personer inom den psykologiska disciplinen förhåller sig till omgivande samhälle och hur denna riktning definieras.

Som nämndes i uppsatsens syfte kopplas ofta den humanistiska psykologin samman med existentialism. Barbro Lennér Axelsson intervjuas i nummer 1 2011 av *Psykologtidningen* där hon talar om sorgbearbetning. Hon menar att amerikanska kollegor talar om ett existentiell-humanistiskt-perspektiv där existentiell och humanistisk psykologi integreras allt mer.⁷⁷ I Tabell 2 går det att finna en trend, det talas i mindre utsträckning om *humanist/humanistisk*, även om dessa termer över lag förekommer relativt sällan. Existentialism har toppar 2011 och 2024 men för båda kommer 14 respektive 11 av omnämningarna från enskilda nummer. Denna tabell visar att termerna *humanism* och *existentialism* följer en liknande kurva. Vid närmare granskning uppmärksammades att dessa termer ofta talades om i samma artiklar vilket indikera på att de associeras med varandra.

Tabell. 2
Existentialism och humanism

Jag kommer att belysa en diskurs inom psykologin där det söks sammanföra det humanvetenskapliga med det naturvetenskapliga. Denna går att finna i den tidiga psykologin på 1800-talets slut, rörande den humanistiska psykologin runt 1950/60-talet

⁷⁷ Nr 1 2011 s.5.

och under 2010/20-talet. Denna diskurs drar från liknande skiljelinjer. I denna diskurs betraktas naturvetenskaperna och humanvetenskaperna som skilda *fält*.

Jag kommer visa att det finns en tanke, som vilar på en linjär historiesyn, om att psykologin i likhet med psykiatrin rört sig mot en mer human människosyn där vad man betraktar som olika former av *barbari*⁷⁸ hör till det förflutna. I *Psykologtidningen* talas historien om (i den mån den talas om) framför allt på ett linjärt vis där det förflutna fränkopplas samtiden. Psykologin talas om som en human vetenskap men den tillhör inte humanvetenskaperna. Med det sagt beskrivs den inte heller som en *renodlad* naturvetenskap utan som en brygga mellan, eller blandning av, samhällsvetenskap, humanvetenskap och naturvetenskap.⁷⁹

2.1.2 Etik och det förflutna

Ambitionen om att psykologin skall vila på en *human* grund delas med största sannolikhet av en majoritet av Sveriges psykologer. En av de yrkesetiska huvudprinciperna för psykologer i Norden, vilka antagits av Sveriges Psykologförbund, är ”respekt för varje persons rättigheter och värdighet”⁸⁰ vilket kan sägas vara en human princip. I nummer 5 2013 av *Psykologtidningen* diskuteras psykologins kärnbegrepp, där står att ”humanism uttrycker tanken om människors lika värde, med respekt och empati för individen, utvecklat i våra yrkesetiska riktlinjer”.⁸¹ Humanism handlar då delvis om etik. Detta hävdar jag är en form av gränsarbete. De yrkesetiska riktlinjerna visar på en konkret gräns för vilka grunder de psykologiska praktikerna kan vila på och fortsatt falla inom ramen för den psykologiska disciplinen. Humanism har länge varit ett kärnvärde för psykologin,⁸² det var även ett av ledorden vid kongressen 2004.⁸³ Ledorden var då humanism, kunskap och *nytta*. Gieryn skriver att “Descriptions of science as distinctively truthful, *useful*, objective or rational may best be analyzed as ideologies: incomplete and ambiguous images of science nevertheless useful for scientists' pursuit of authority and material resources” (egen kursivering).⁸⁴ Att då ett av ledorden var just *nytta* är värt att uppmärksamma. Tolkas detta

⁷⁸ Barabari kan vara sådant som inhuman eller orättvis behandling av olika grupper eller sådant som bristfällig vård.

⁷⁹ Karlsson 2007, s.11: Teigen 2006, s.97: Rydberg 2008, s.27.

⁸⁰ Sveriges Psykologförbund *Yrkesetiska principer för psykologer i Norden*. Sveriges Psykologförbunds kongress.2023, s.4.

⁸¹ Nr 5 2013 s.23.

⁸² Nr 1 2015 s.24.

⁸³ Nr 5 2013 s.21.

⁸⁴ Gieryn 1983, s.792f.

ur Gieryns perspektiv bör dessa ledord betraktas som ideologiskt färgade och som en del i strävan efter auktoritet samt resurser.⁸⁵ Sammantaget har psykologins strävan efter att betraktas som en *human vetenskap* färgat disciplinen kontinuerligt allt sedan 1800-talet.

I Möllers avhandling om psykiatrins gränsarbete, framhåller han att en av psykiatrikern Bror Gardelius ledstjärnor var en ”human vård”.⁸⁶ Möller menar att Gardelius var ”tankemässigt bunden till upplysningens evolutionistiska utvecklingstanke. (...) I Gardelius historieskildring går vi från barbari, oförnuft och naiva föreställningar mot mer humanitet och mognande förnuft”.⁸⁷ Den humana människosynen vilken Gardelius pläderade för gifte sig med hans samtids utvecklingsideal; människan mognar och blir således mer human. Detta ställs i relation till ett grymt och barbariskt förflutet där psykisk ohälsa behandlats inhumant. Denna syn vilar på framstegs- och utvecklingstanken vilken präglade svensk idétradition allt sedan upplysningen och vilken jag kommer visa går att återfinna i *Psykologtidningen*.

I materialet, mellan åren 2013–2021, talar personer om psykologins förflutna som inhumant, dock inte med den *beteckningen*:

Bemötandet av homo- och bisexuella kan historiskt sett starkt kritiseras både i samhället i stort och inom psykologisk behandling.⁸⁸

[D]en första psykologen i Sverige som började arbeta med personer med utvecklingsstörning anställdes 1960 av Socialstyrelsen. Innan dess var det få som tänkte eller förstod att personer med utvecklingsstörning kunde behöva psykologiskt stöd.⁸⁹

Förr fanns det överhuvudtaget inga psykologer alls på landstingets vårdcentraler, de icke somatiska besvär som vårdtagare uppgav hanterades av socionomer och kuratorer.⁹⁰

Psykologisk behandling för psykospatienter i heldygnsvård är sällsynt. Det har delvis historiska förklaringar, i spåren av de tidigare mentalsjukhusen där det mesta handlade om förvaring och observation.⁹¹

⁸⁵ IBID, s.783f.

⁸⁶ Möller 2017, s.55.

⁸⁷ IBID, s.34.

⁸⁸ Nr 7 2010 s.33.

⁸⁹ Nr 6 2013 s.26.

⁹⁰ Nr 2 2016 s.9.

⁹¹ Nr 4 2019 s.33.

Ursäkten är för förbundets passivitet inför, och bidrag till den rasism och förnedring av svarta som förekommit i det amerikanska samhället. Den gäller även för psykologin som disciplin och för de enskilda psykologer som haft ledande positioner i samhället och i dessa roller bidragit till att bevara diskrimineringen.⁹²

Dessa citat representerar, i denna uppsats, en synkron enhet. Här framträder det förflutna som *en andre* vilken ställs i relation till samtiden. Det talas på olika sätt om historien som mindre human än samtiden; det som var *förr* eller *innan* är inte lika utvecklat som nuet. Det som framträder är en linjär historiesyn. Det barbariska förpassas till det förflutna och ställs i relation till den mer humana samtiden. Detta *barbari* ges olika förklaringar; att man saknade kunskap eller på grund av exempelvis rasism.

Det oåterkalleliga förflutna menar historieteoretikern Bevernage är ”indeed the clear delineation between past and present that lies at the root of the modern consciousness of time and modern historiography”.⁹³ Denna syn är en som han menar kan kopplas till den sekulära världsuppfattningen.⁹⁴ Men i *Psykologtidningen* har det förekommit tal om en annan relation till det förflutna, ”ett kollektivt och historiskt trauma”.⁹⁵ Detta sker i en artikel som diskuterar urfolks välmående i Sverige. I likhet med vad Viktoria Fareld talar om framträder denna ickeinjära historiesyn inte sällan i samtal om historiskt våld och sökande efter rättvisa.⁹⁶ Att tala om historiska trauman visar på en ickeinjär historiesyn där historien inte ses som avslutad eller helt frånkopplad samtiden. Men, icke desto mindre, domineras den ledande diskursen av en linjär historiesyn i *Psykologtidningen*.

I de historieskrivningar jag utgår från, går det att finna en återkommande kritik,⁹⁷ som rör psykologins tillhörighet som vetenskap. Denna vilar på distinktionen mellan naturvetenskap å ena sidan och humanvetenskap å andra sidan. Det har funnits, och finns försök, att sammanföra dessa två inom psykologin. För en av de större svenska psykologerna som var verksam under det sena 1800-talet, tidiga 1900-talet Axel Herrlin, fanns en ambition om att sammanföra *humaniora* med naturvetenskap. ”Herrlins forskning kring själslivet förklaras här mot bakgrund av en strävan att fylla avgrunden mellan humanism och naturvetenskap genom naturfilosofiska betraktelsesätt”⁹⁸ skriver Moa

⁹² Nr 8 2021 s.11.

⁹³ Bevernage 2012, s.168.

⁹⁴ IBID, s.108.

⁹⁵ Nr 4–5 2016 s.17.

⁹⁶ Fareld 2017, s.30f.

⁹⁷ Observera att kritik används i foucauldiansk mening.

⁹⁸ Goysdotter 2007, s.46.

Goysdotter i sin masteruppsats. I motsats till förhoppningen hos Wundt (en av den tidiga psykologins nyckelfigurer) fortsatte inte psykologin att nära sig ur filosofin utan i stället skedde motsatsen. Rydberg beskriver att: ”Fångad mellan humaniora och naturvetenskap vägde psykologin nu över åt det naturvetenskapliga hållet”.⁹⁹ Medan det skett förändringar och skiften i psykologin sedan det sena 1800-talet har huvudströmmen i psykologi förklarat sig vetenskaplig.¹⁰⁰ Det som i dessa citat kallas *humaniora* eller *humanism* åsyftar med största sannolikhet *humanvetenskaperna*. Man bör inte förväxla vare sig humanism (vilket inom psykologin snarast rör etik) med humanvetenskaper (vilket är ett samlingsnamn för en mängd akademiska discipliner) med humanistisk psykologi (vilket varit/är en riktning inom den psykologiska disciplinen) då dessa är olika begrepp. När jag säger att psykologin är en human vetenskap menar jag att den vilar på human-etiska värderingar, att psykologin inte är en humanvetenskap innebär att den (i första hand) inte nyttjar humanvetenskaplig metodologi eller teori.

Som nämnts tidigare tog den humanistiska psykologin sin början i mitten av 1950-talet. Under denna tid, inom psykologin, framhåller Saugstad i *Psykologins historia* att det fanns en ”benägenhet att skjuta åt sidan idéer och uppfattningar om människan som inte kunde hanteras med en empiriskt inriktad psykologi”.¹⁰¹ Samma period har beskrivits i *Psykologtidningen* som ett ”’uppror’ mot överförenklingar inom dåtidens psykoanalys och beteendeterapi”.¹⁰² Saugstad beskriver det som att den humanistiska psykologin inte var någon motståndare till den vetenskapliga, den sökte snarare sammanföra de två.¹⁰³ Den humanistiska psykologin beskrivs på olika sätt, som ett uppror eller försök till sammanförande. Men i likhet med Herrlins försök att sammanföra *humanism* och naturvetenskap menar alltså Saugstad att det fanns liknande ambitioner i den humanistiska psykologin under 50/60-talet.

Vad som händer med den humanistiska psykologin efter 60-talet är inte helt entydigt. Teigen menar att:

Efter omkring 20 års blomstring blev det emellertid (på 1980-talet) vanligt att förklara den humanistiska psykologin för död. I Europa hade den aldrig slagit an tillräckligt (...) I takt med

⁹⁹ Rydberg 2008, s.27.

¹⁰⁰ Teigen 2006, s.352.

¹⁰¹ Saugstad 2001, s.471.

¹⁰² Nr 7 2018 s.39.

¹⁰³ Saugstad 2001, s.472.

att psykologin blev öppnare och allsidigare blev grunden för marknadsföring av humanismen som en egen proteströrelse allt mindre.¹⁰⁴

I kontrast till Teigen menar Rigné i sin undersökning av psykologprofessionens framväxt i Sverige att man inom psykologförbundet 1971 sökte sammanföra de tvistande sidorna, den ”naturalistiska” och den ”humanistiska” psykologin, där den senare framhävdes som den ”sanna psykologin”. Det huvudsakliga argumentet var att en ny utbildning med fokus på den psykodynamiska teorin och behandlingen skulle ge psykologer en unik kompetens och bidra till att det blev lättare för psykologer att försvara sina perspektiv mer effektivt inom olika fält.¹⁰⁵ Det skulle med andra ord stärka (den begynnande) yrkesidentiteten. Åter talas det om sammanförande, inte om uteslutande eller erövring. Det blir då missvisande att påstå att den humanistiska psykologin skulle *dött* då den, eller delar av den, snarare inarbetats i den större psykologiska diskursen. Den har *anpassats* för att falla inom gränsen för vad som anses vara den psykologiska disciplinen.

2.1.3 Död eller levande

Ett argument för att den humanistiska psykologin fortlever går att finna i materialet. I *Psykologtidningen* skrivs om ett uppdrag 2014 vilket grundade sig i att man ville se en ny humanistisk psykoterapiutbildning. Initiativtagarna var ”Sveriges existentiella terapeuter och gestaltterapeuter och uppdraget har nu samlat nära 400 personer, däribland ett åttiotals psykologer och psykologstuderande”¹⁰⁶ man menar att dessa utbildningar är vanliga i övriga Europa och har god evidensgrund. Vidare påpekar man att ”När det gäller den nya humanistiska terapiutbildningen är det just ett sådant holistiskt perspektiv som ska råda. Den ska innehålla humanistisk psykologi och terapi, *perspektiv* från sociologi, folkhälsovetenskap, existensfilosofi och idéhistoria” (egen kursivering).¹⁰⁷ Här kan termen perspektiv märkas, när man talar om att *dra* från utomstående ämnesdiscipliner rör det ytterst sällan teorier eller metoder. Det talas mångt oftare om perspektiv och begrepp eller begreppsapparater. Detta kommer diskuteras mer senare i analysen. Det tycks då inte, som Teigen i sin historieskrivning menar, att denna riktning skulle vara ”död” när det ses till (åtminstone) den svenskspråkiga psykologin, det bör dock nämnas att Teigens bok kom ut

¹⁰⁴ Teigen 2006, s.368.

¹⁰⁵ Rigné 2002, s.40.

¹⁰⁶ Nr 2 2014 s.36.

¹⁰⁷ IBID.

2008. Teigen menar även att den postmodernistiska psykologin upprepade kritiken från den humanistiska psykologin ”och övertar dessa riktningars funktion som psykologiska proteströrelser. Men protesten är på många sätt ännu radikalare eftersom det är hela vetenskapsbegreppet (så som vi känner det) som ifrågasätts”.¹⁰⁸ Om historien inte setts som linjär hade denna ”nya” protest, den postmodernistiska, snarare än att klassats som just ny kunnat betraktas som en del av, eller ett arv från, den humanistiska psykologin. I *Psykologtidningen* menar Per Folkesson, psykolog och forskare, att:

”Psy”-området däremot är förvånansvärt opåverkat av poststrukturella och postmoderna strömningar. Det formateras fortfarande huvudsakligen av en binär diskursordning (Foucault, 1993) som renodlas till två positioner som tillsammans utesluter alla andra för att kunna göra upp om inflytandet och rätten till sista ordet.¹⁰⁹

Så även här går att finna olika perspektiv på disciplinen och dess historia, det finns en delad mening om huruvida psy-området påverkats av dessa ”postmoderna strömningar”. Det verkar inte finnas någon tydlig, enhetlig, bild av vad den humanistiska psykologin varit eller är, beroende på hur personer ser på denna rörelse kan den sägas ha *dött*, bakats in i psykologin eller levt kvar som ett motstånd.¹¹⁰ Som nämnts tidigare går det att finna olika sätt att se på och förhålla sig till den humanistiska psykologin och riktningens ambitioner. Dessa olika förhållningssätt går att se som en *kamp* om att sätta en definition, eller en fast mening.¹¹¹ Det är del av ett större sanningsspel där ett system av praktiker avgör vilka försanthållanden som skall råda under en specifik (tidslig) kulturell och social kontext.

Den professionella rollen och yrkesidentiteten definieras i relation till distinktionen mellan natur och humanvetenskap. Detta går att se i nummer 5 av *Psykologtidningen* 2013, där finns ledaren *Humanism och nytta förutsätter kunskap*. ”Psykologprofessionen, historiskt sprungen ur akademien, vilar på starka vetenskapliga traditioner och den psykologiska vetenskapen står stark”.¹¹² *Starka vetenskapliga traditioner* ses som grunden för psykologin. Detta går att koppla till Rignés avhandling där hon undersöker den professionella rollen för psykologer. Hon menar att detta var en viktig fråga 1968 för

¹⁰⁸ Teigen 2006, s.370.

¹⁰⁹ Nr 6 2010 s.24f.

¹¹⁰ Det tycks även kunna bero på begreppsförvirring kring humanism-humanvetenskaplig där dessa begrepp används synonymt.

¹¹¹ Winther Jørgensen & Phillips. 2000, S.25.

¹¹² Nr 5 2013 s.23.

psykologförbundet, man ville då bryta med den ”traditionella rollen”.¹¹³ Den professionella rollen som skulle framhävas var en grundad i naturvetenskap där psykologen bidrog till generella sociala framsteg.¹¹⁴ I det samtida materialet, diskuteras psykologförbundets mål utifrån kongressen 2013. Där framgår det att, ”Styrelsen betonar också att titelskyddet måste stärkas och att gränsen mot oseriösa yrkesutövare och kvacksalvare måste bli tydligare”¹¹⁵ vilka dessa oseriösa yrkesutövare och kvacksalvare är framgår inte. Psykoterapi och psykoanalys var båda ansedda som kvacksalveri in på 1950-talet och metodernas tvetydiga position kvarstod in på 1970/80-talet då det nya yrket psykoterapeut lanserades.¹¹⁶ Titelskyddet innebär ett gränsarbete gentemot det som inom psykologin anses stå utanför, detta gränsarbete är inte på något sätt nytt utan det går att känna igen i Rignés avhandling. Detta är ett förhållandevis konkret exempel på gränsarbete men det finns andra former där olika aktörer eller aspekter utesluts ur sanningshistorien vilka är mindre *konkreta*.

När Saugstad beskriver den humanistiska psykologin framgår att det finns uppfattningar om att dess svaghet låg i ”att de inte insåg hur problematiskt det var att i en vetenskap introducera begrepp som härrörde från livsåskådningens område”.¹¹⁷ Här framkommer en något snäv definition av livsåskådning. Det går att argumentera för att denna syn motbevisats av de begrepp så som mindfulness vilka går att finna den psykologiska begreppsapparaten under 2000-talet. Men, min uppfattning är inte att problemet skulle vara att begreppen hämtas från en livsåskådning, utan det handlar snarare om att begreppen inte *sekulariserats* eller gjorts vardagliga. Med detta menar jag att begrepp så som mindfulness eller själ fungerar inom den psykologiska begreppsapparaten så länge dessa har *frikopplats* från religiösa, andliga eller för den delen *livsåskådliga* sammanhang. Det är således inte begreppens ursprung som är problemet snarare blir det ett problem att använda dessa begrepp om de inte frikopplats. Måhända rör vi oss in i en (post) period som kräver nya begrepp för att psykologin skall kunna hantera den. Begrepp har tidigare inom den psykologiska disciplinen hämtats från religion, teologi, filosofi eller sociologi. Vissa av begreppen som hämtas måste genomgå en viss frikoppling innan de kan ingå i begreppsapparaten. Denna frikoppling och begreppen mindfulness samt själ kommer diskuteras mer ingående i senare delar av uppsatsen.

¹¹³ Rigné 2002, s.30.

¹¹⁴ IBID, s.31-34.

¹¹⁵ Nr 5 2013 s.21.

¹¹⁶ Rigné 2002, s.200.

¹¹⁷ Saugstad 2001, s.476.

I detta avsnitt har jag gått igenom hur den humanistiska psykologin betraktats och talats om i historieskrivningar, undersökningar av den psykologiska disciplinen och i materialet. Jag menar att en form av gränsarbete inom psykologin är de yrkesetiska riktlinjerna då dessa utgör etiska grunder som de psykologiska praktikerna kan vila på och fortsatt falla inom ramen för den psykologiska disciplinen. Jag har argumenterat för att distinktionen mellan humanvetenskap och naturvetenskap är en del i skapandet av yrkesidentiteten vilket går att se såväl i samtiden som historiskt. Jag har även etablerat att de så kallade humanistiska perspektiven ofta associeras med existentiella frågor inom psykologi även detta historiskt och i samtiden. Jag har diskuterat hur tanken att den humanistiska psykologin betraktas som *död* kan kopplas till en linjär historiesyn. Jag har etablerat att det finns olika sätt att förhålla sig till det förflutna inom såväl historieskrivningar som i *Psykologtidningen*. Men trots detta argumenterar jag för att den ledande diskursen domineras av en linjär historiesyn.

2.2 Den tidiga svenska psykologin – psykologi före psykologin

I detta avsnitt kommer jag att fokusera på historieskrivningar och undersökningar av den psykologiska disciplinen, detta för att visa hur den tidiga svenska psykologin beskrivs. Detta görs främst för att förstå själsbegreppet och relationen kropp-själ inom psykologi för att sedan kunna ställa detta i relation till diskussioner i *Psykologtidningen*. Detta är viktigt då existensen av och möjligheten att undersöka det själsliga, eller mentala, var centralt i formationen av den psykologiska disciplinen. Och som jag kommer visa, fortsätter att spela en roll inom psykologin.

Det sena 1800-talets psykologi i svenskspråkig kontext är, i likhet med andra kontexter, något svåröverskådlig. Det är inte förrän kring mitten av 1900-talet som psykologin blir en fristående akademisk-disciplin i Sverige. Icke desto mindre kan det talas om ett förstadium, rötter, eller idéströmningar under denna period som bidrog, och vilka enligt denna undersökning fortsätter att bidra, till att forma disciplinen. Under detta tidiga stadium av disciplinen återfinns skilda förhållningssätt gentemot det paranormala och ockulta samt kropp-själ relationen.

I likhet med annan ”västlig” psykologi kan den svenska psykologin spåra sina rötter tillbaka till den ”nya” tyska laboratoriepsykologin på 1800-talets senare hälft. I den utgjorde experimenten en central del. Denna laboratoriepsykologi kallades även ”ny

filosofi” eller ”fysiologisk psykologi”.¹¹⁸ Denna psykologi skulle enligt Teigen ”avdekke lovmessigheter i sjelelivet og fremstå som en kumulativ, eksakt vitenskap”¹¹⁹ det skulle alltså bli en exakt vetenskap och leva upp till de samtida idealen för vad detta innebar. 1906 grundades den skandinaviska tidskriften *Psyke* vilken gavs ut med Sydney Alrutz som ansvarig utgivare.¹²⁰ Tidskriften gavs ut mellan 1906-1921, i den undersöktes och diskuterades allt från det undermedvetna själslivet till ”special psykologi”.¹²¹ Teigen menar att det fanns ett betydligt intresse för själens mer *gåtfulla* fenomen under början av 1900-talet där bland andra Alrutz, i sin forskning, försökte visa existensen av ockulta krafter och medium.¹²² Det fanns dock inte en klar konsensus kring de psykiska (ockulta) fenomenen, som Teigen påpekar; på ”ena sidan” befann sig grundaren av laboratoriet i Köpenhamn Alfred Lehmann som försökte ge alla slags ockulta fenomen en naturlig förklaring medan Alrutz befann sig i det experimentalpsykofysiska.¹²³ Det bör påpekas att även om många inom experimentalpsykologin såg Alrutz som en bundsförvant var det få som delade hans syn på parapsykologin.¹²⁴

En annan så kallad frontfigur som inte skall ha delat Alrutz ingång till studiet av psyket var filosofen Axel Herrlin,¹²⁵ Herrlin innehade en av de första professurerna inom ”psykologi och pedagogik”.¹²⁶ Herrlin skall menat att han, i Spinozas och Spencers fotspår, var ”av den uppfattningen att det andliga och det kroppsliga är olika sidor av ett och samma väsen, vilka inte kan existera utan varandra”.¹²⁷ Det finns en dualism i Herrlins världsuppfattning som inte var helt ovanlig för tiden. Gränsen mellan fysiskt-mentalt (kroppsligt-sjäsligt) präglade debatten efter 1600-talet om psyket i århundraden framåt menar Rydberg. Vidare menar han att ”den spelade en avgörande roll när det gäller psykologins vara eller icke-vara som vetenskap”.¹²⁸ Om människan skulle komma att

¹¹⁸ Karl Halvor Teigen. ”Historien om svensk experimentalpsykologi: En nabos betraktningar” i *Historien om svensk psykologisk forskning: Utvecklingen från perception och psykofysik*. Stockholm: Kungl. Vitterhets historie och antikvitets akademien. 2020, s.163.

¹¹⁹ IBID, s.164.

¹²⁰ Kungliga biblioteket. (N.D). *Psyke: tidskrift för psykologisk forskning*. Libris. <https://libris.kb.se/2kc0wxhd56ss5vn#it> (hämtad 07-05-2025)

¹²¹ Teigen 2020, s.164f.

¹²² IBID, s.165.

¹²³ Teigen 2006, s.136.

¹²⁴ IBID, s.389.

¹²⁵ Goysdotter 2007, s.31.

¹²⁶ Ingemar Nilsson. ”Svensk psykologi: Alrutz, Ekman, och Gunnar Johansson” i *Historien om svensk psykologisk forskning: Utvecklingen från perception och psykofysik*. Stockholm: Kungl. Vitterhets historie och antikvitets akademien. 2020, s.11.

¹²⁷ Goysdotter 2007, s.30.

¹²⁸ Rydberg 2008, s.18.

betraktas som en *enbart* fysisk varelse skulle psykologin förlora sitt studieobjekt. Vilka metoder detta studieobjekt skulle undersökas med och var gränsen mellan delarna kropp-själ går fanns det dock inget entydigt svar på.

Nära vän till Herrlin var en av de tidiga svenska psykiatrikerna, Bror Gardelius, som delade ett intresse för teosofi.¹²⁹ Möller framhåller att både Herrlin och Gardelius med tiden blev ”ganska kritiska, om än fortsatt öppna för möjligheter bortom rationalitetens gräns”.¹³⁰ En annan figur i Herrlins närhet var lundafilosofen Hans Larsson som likställde vikten av själens vetande och förnuftets logiska slutledning. Goysdotter framhåller att det Herrlin, Gardelius och Larsson alla hade gemensamt var viljan att:

[F]örklara människans snille utifrån något mystiskt och under- bakom- eller överliggande. Viljan att se något icke mätbart som drivkraft finns där, liksom den något paradoxala ambitionen att kunna mäta denna drivkraft, då den väl hittats. Det antas i alla dessa fall finnas något mer än den naturvetenskapliga materialistiska förklaringen. Men detta något tänks kunna mätas genom naturvetenskapens upprättade metoder.¹³¹

Goysdotter kallar detta för en paradox, viljan att kunna mäta det icke mätbara. Det är dock inte otänkbart att denna vilja sågs som icke-paradoxal av tänkare under det tidiga 1900-talet. Den blir paradoxal sett ifrån 2000-talets horisont där det *mystiska* ses som omätbart, ovetenskapligt. I 2000-talets svenskspråkiga kontext finns en mer påtaglig separation av detta *mystiska* icke-vetenskapliga och vetenskap vilket dels vilar på att vetenskap ses som något annat än religion, andlighet och mystik.

På det stora hela fanns tydliga motsättningar inom såväl den nordiska som den svenska psykologin under det sena 1800 och tidiga 1900-talet. Parapsykologiska fenomen utgjorde en viktig del av den offentliga debatten och allmänhetens intresse för det paranormala bör sannolikt ha varit en bidragande faktor till att psykologin debatterade och intresserade sig för dessa fenomen. Som nämndes i bakgrunden och som kommer diskuteras mer i delen *Intresse och behov* går det att finna ett ökat intresse för det andliga i samtiden. I nästa del kommer intresset för spiritism och teosofi att diskuteras mer ingående sett till det sena 1800 och tidiga 1900-talet i svenskspråkig kontext.

¹²⁹ Möller 2017, s.51.

¹³⁰ IBID.

¹³¹ Goysdotter 2007, s.44.

2.2.1 Spiritism och teosofi i Sverige

Under det sena 1800-talet fanns flertalet spiritistiska tidskrifter i Sverige.¹³² Under denna period pågick en sekulariseringsprocess där kyrkans roll var under ändring, samtidigt var ramarna för den psykologiska disciplinen inte lika klarlagda som de är idag vilket skapade ett utrymme för spiritismen där det fanns en förhoppning om att ”vetenskapligt bevisa kristna trossatser”.¹³³ ”Den spiritistiska verksamheten inkluderades dock aldrig i någon större utsträckning i ett vetenskapligt etablisseman. När spiritismen stängdes ute som ovetenskaplig byggde det på andra definitioner av vad vetenskap innebar än de som spiritisterna hade”¹³⁴ skriver Julia Falk. Spiritismen uteslöts således ur det som senare skulle komma att bli den psykologiska disciplinen. Mellan 2010–2024 i *Psykologtidningen* förekommer inte termen *spiritism* överhuvudtaget.

Gällande teosofin påpekar Einar Petander att ”Bristen på forskning om teosofin är särskilt anmärkningsvärd när man beaktar den betydelse som rörelsen har haft för utvecklandet av senare tiders nyreligiositet, i synnerhet den som sammanförs under benämningen new age”.¹³⁵ I likhet med spiritismen har teosofin haft en liknande relation till vetenskapen menar Petander, den har utgjort ett motstånd och även sökt ”bekräftelse”. Teosofin har då sökt nyttja vetenskapliga metoder för att skapa legitimitet.¹³⁶ Inom denna rörelse fanns exempelvis ambitioner om att utforska det transcendentala ur ett evolutionärt perspektiv då man menade att Darwin och hans följare bara beskrivit den första halvan av utvecklingsprocessen (den fysiska) den andra halvan (den psykiska) var förbisedd.¹³⁷ Som Julia Falk framhåller i sin avhandling fanns det under det sena 1800-talet och tidiga 1900-talet ett utbrett allmänt intresse för det esoteriska såväl som det undermedvetna och det ockulta.¹³⁸ Denna tids *psykologer* bör alltså förstås utifrån den samhälleliga kontexten var de befann sig, det var inte otänkbart att kombinera intresset för det ockulta med den vetenskapliga forskningen inom det tidiga stadiet av psykologin. Det skulle visserligen

¹³² Julia, Falk. 2020, Vetenskap: Spiritism, dess vetenskapssyn och konstruktionen av en Andra”. *Kulturella perspektiv* 29 (3): 18–24. s.19.

¹³³ IBID.

¹³⁴ IBID, s.24.

¹³⁵ Einar, Petander. *Teosofi och vetenskap: 1890-talets Sverige*. Aura: Tidskrift för akademiska studier av nyreligiositet, 3: 71–119. 2011, s.73.

¹³⁶ IBID.

¹³⁷ IBID, s.85f.

¹³⁸ Julia, Falk. *En andlig terra incognita: spiritismen i det sena 1800-talets Stockholm*. Umeå: Umeå universitet, Institutionen för idé- och samhällsstudier. 2024, s.72–75 och s.200f.

komma att bli svårare under 1900-talet för dessa *världar* att mötas då psykologins disciplinära gränser blev alltmer fasta.

Parapsykologi och spiritism har förpassats till det förflutna, som ett stängt kapitel sett till *Psykologtidningen*. Ett fåtal gånger, två för att vara exakt, förekommer diskussioner om parapsykologi då som något av en pseudovetenskap.¹³⁹ Återgår vi till den tidigare forskningen framgår det i denna att vissa former av andlighet, spiritualitet och religion klassats som inkompatibla med psykologin. Gällande spiritisterna sökte dessa skapa legitimitet. Goysdotter framhåller att de ”vid förra sekelskiftet stred för en naturvetenskaplig legitimering”.¹⁴⁰ Men häxjakten på spiritister var hård.¹⁴¹

Det var (alltså) viktigt för experimentalpsykologerna att avgränsa sig mot den spiritistiska diskursen för att kunna peka på sin egen vetenskaplighet och för att bevisa, att studiet av det mänskliga psyket hörde hemma inom vetenskapens väggar och inte i seanskabinettets skumma vrår.¹⁴²

Goysdotter tycks mena att då psykologin sökte etablera sig gentemot medicinen blev *striden* med spiritisterna en del av en större kamp för legitimitet. Detta är ett gränsarbete, som psykologin utför gentemot vad som anses falla utanför gränserna av disciplinen. Det skapas däri en diskurs vilken kretsar kring legitimitet och vetenskaplighet men i slutändan är kärnan sanningsanspråk. Kan något, så som parapsykologi eller spiritism, bortförklaras som pseudovetenskap kan detta gränsarbete stärka den egna disciplinens identitet och legitimitet. Definitionen av den egna identiteten skapas således i relation till *den andre* eller *de andra*. På ett liknande sätt kan det samtida gränsarbetet gentemot religion sägas stärka den psykologiska disciplinen.

2.3 Existentiella frågor – privat och professionellt

I detta avsnitt kommer jag att gå igenom olika typer/former av gränsarbete och gränsdragningar som psykologin har gjort. Jag kommer främst att utgå från materialet men även ta stöd i psykologiska examensarbeten och historieskrivningar.

¹³⁹ Nr 2 2013 s.35: Nr 5 2018 s.31.

¹⁴⁰ Goysdotter 2007, s.39.

¹⁴¹ IBID, s.41.

¹⁴² IBID, s.52.

Jag kommer visa att det inom den psykologiska disciplinen, sett till *Psykologtidningen*, går att finna en gränsdragning mellan det privata och det professionella. Det finns även en vaksamhet kring gränsen mellan dessa *enheter*. Gällande det professionella finns en sanningshistoria i vilken religion betraktas som något icke-vetenskapligt vilket den psykologiska disciplinen drar gränser gentemot. Jag kommer visa att i den ledande diskursen utgår vetenskap oftast från empiri och evidens. Utöver denna diskurs märks ett intresse för, och ett behov av, att diskutera och undersöka de existentiella frågorna vilket skapar ett behov av en begreppsapparat. Jag kommer visa att var dessa begrepp anses lämpliga att hämta från varierar. Sett till *Psykologtidningen*, om begreppen hämtas från något icke-vetenskapligt, så som religion, måste dessa genomgå en frikopplingsprocess. Denna innefattar såväl en modernisering som en sekularisering. Först efter denna process kan begreppen passas in i den psykologiska disciplinens begreppsapparat och sanningshistoria.

Existentialism och existentiella frågor diskuteras inte bara i relation till humanistisk psykologi eller humanistiska värderingar. Det finns två aspekter av samtalen som förs kring det existentiella vilka kan betraktas som *det personliga* och *det professionella*. Dessa typer är inte uteslutande och kan överlappa varandra, de bör snarare ses som just aspekter. Gemensamt för dessa är att närmandet av de existentiella frågorna kräver en begreppsapparat. I Magdalena M. Perssons yrkesexamensarbete påpekar hon att det saknas en begreppsapparat för psykologer när det kommer till att möta klientens behov av samtal kring existentiella, andliga eller religiösa frågor. Persson menar då att psykologer kan nyttja teologiska eller filosofiska begreppsverktyg för att möta klientens behov, ”utan att göra sorti ur psykologins domäner”.¹⁴³ Att hålla sig inom *ramen* för den psykologiska disciplinen och samtidigt undersöka existentiella, andliga och religiösa frågor tycks kunna innebära vissa svårigheter. Ett av de tydligare exemplen som förekommer i tidskriften rör Pernilla Foo, som lämnat tillbaka sin psykologlegitimation. ”För mig har det spirituella alltid varit en motpol. Att arbeta som psykolog ska vara evidensbaserat och vetenskapligt, det respekterar jag fullt ut”¹⁴⁴ säger Foo i en intervju. För Foo var inte de (behandlings) metoder denne ville nyttja kompatibla med den psykologiska disciplinens sanningshistoria. Men Foo är inte den enda som finner svårigheter i att kombinera (viss) livsåskådning, eller

¹⁴³ Persson 2004, s.47.

¹⁴⁴ Nr 2 2024 s.9.

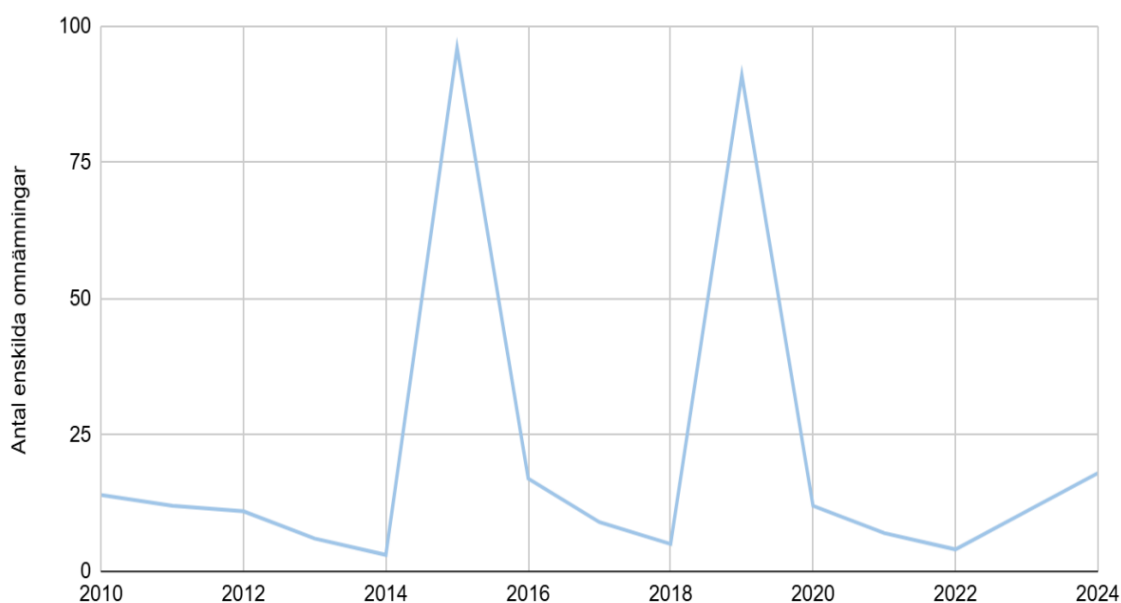
val av behandlingsmetoder, med psykologins evidenskrav och i förlängning dess sanningshistoria. Detta kommer diskuteras mer i senare del av analysen.

2.3.1 Mindfulness – Ickereligiös andlighet

I denna del kommer jag att diskutera hur begreppet mindfulness används i *Psykologtidningen* och under vilka förutsättningar detta sker. Jag kommer visa hur användningen av termen förutsätter en frikopplingsprocess. Då denna process ägt rum kan användningen accepteras inom den psykologiska disciplinen. Jag kommer även kort gå igenom begreppets ursprung och dess koppling till religion.

Mindfulness fanns med bland de metoderna som prioriterades för vård vid depression och ångestsyndrom i förslaget till nya nationella riktlinjer 2017.¹⁴⁵ Diskussioner och debatter kring mindfulness har funnits med i tidningen sedan 2010.

Tabell. 3
Mindfulness/Medveten närvaro

I tabell 3 syns två toppar 2015 och 2019 vilka båda beror till stor del på enskilda nummer med teman som rör mindfulness, nr 4–5 för 2015 och nummer 4 för 2019. Det denna tabell visar är att termen mindfulness används frekvent i tidningen. Oftast när det kommer till mindfulness talas det om i positiva ordalag. Men jag har funnit exempel där funderingar om dess religiösa och andliga ursprung diskuteras (dock i korta ordalag) med en

¹⁴⁵ Nr 1 2017 s.12.

medvetenhet om att praktikens rötter kan komma med *problem* om personer vill hålla sig inom den psykologiska disciplinens ramar.

Gerhard Andersson skriver rörande detta att:

Detta för mig över till min tredje fundering, nämligen kopplingen till religion och andlighet. Man kan förstås strunta helt i detta och hävda att exempelvis MBSR (Mindfulness-based stress reduction) inte har ett dugg med religion att göra. Men det som lärs ut i åtminstone vissa former av mindfulness – exempelvis inställningen till lidande – har att göra med livsåskådning och trots att vi lever i ett sekulariserat samhälle är många troende vilket möjligen gör att mindfulness krockar med ens livsåskådning.¹⁴⁶

Mindfulness kan frikopplas från religion men som Andersson påpekar kan vissa former av praktiken krocka med personers livsåskådning. Ett annat tillfälle i materialet då praktiken problematiseras görs av Dan Katz där denne talar om böcker som granskar självhjälpskulturen. En av dessa böcker är religionshistorikern Ann-Christine Hornborgs bok *Coaching och lekmanaterapi – en modern väckelse?* Katz skriver att:

Som psykolog får man därför en tankeställare när hon problematiserar användandet av mindfulness inom vården, där hon i vissa sammanhang kan se en otydlighet i huruvida det som erbjuds patienterna verkligen är skolmedicin – eller är det snarare en andlig ritual, maskerad som evidensbaserad behandling?¹⁴⁷

Skolmedicin ställs här i relation till en andlig ritual vilken maskeras som evidensbaserad behandling. Det andliga klassas således som något annat än det medicinska.

Mindfulness har en tydlig historisk och kulturell förankring inom religion. I boken *Mutual enrichment between psychology and theology* skriver Mark Williams ett kapitel om mindfulness, sekulär spiritualitet och psykologin om religiöst vetande. Williams framhåller att mindfulness kallats "hjärtat" av Buddhistisk meditation, ett essentiellt verktyg för att identifiera de inre orsakerna till lidande och bli fri från sådant lidande.¹⁴⁸

¹⁴⁶ Nr 4-5 2015 s.34.

¹⁴⁷ Nr 2 2013 s.35.

¹⁴⁸ Williams 2020, s.81.

The word 'mindful' itself is a translation of a Pali word (sati) originating from the Sanskrit for 'remembering' or 'non-forgetting'. (...) In its more common usage in recent clinical literature, it has come to mean the awareness that emerges as a result of cultivating two related skills.¹⁴⁹

Williams påpekar här att när mindfulness används i "kliniska" sammanhang har meningen förändrats. Han menar då att denna nya mening baseras på färdigheterna att: avsiktligt uppmärksamma händelser som sker ögonblick för ögonblick i den yttre och inre världen och att med medkänsla lägga märket till sinnets tendenser att reagera vanemässigt.¹⁵⁰ I *Psykologtidningen* talas det om att rikta uppmärksamheten och fokusera på sådant som andning,¹⁵¹ och att inte döma, eller snarare att acceptera då mindfulness ofta talas om i samband med acceptans och acceptansövningar.¹⁵² Den mindfulness som frikopplats från religion, den kliniska, har kallats "moderna sekulariserade mindfulnessprogram".¹⁵³ Syftet med att kalla det modern och sekulär kan vara för att visa att den är något annat än det religiösa. Detta är en form av gränsarbete gentemot religion.

När Agneta Sandström talar om behandling av utmattningssyndrom säger denne att:

Vissa varvar ner med wordfeud, andra behöver lyssna på radio för att somna. (...) Dessutom måste den del av mindfulnesskulturen som snarare är religionsutövning än psykologisk behandling granskas: – Jag har oerhört svårt för det där tjetet om att "allt är kärlek och ljus" och att man ska eftersträva en ständig, perfekt balans. Det bygger på en felaktig idé om att leva, man kan inte vara i total jämvikt – det blir en omöjlig prestation i sig. Om den typen av mindfulness ska bekostas med skattemedel måste allt sådant tuggas ut.¹⁵⁴

Denna "felaktiga idé" om att leva i jämvikt hör enligt Sandström inte hemma inom psykologin utan hör snarare till religion. I den sekulära världsåskådning går att finna en diskurs som löper jämsides med akademiska discipliner i svensk kontext. Det jag menar är, som Lundahl påpekar, att sekularitet inte sällan kopplas samman med vetenskapens objektivitet.¹⁵⁵ Vetenskaplighet och sekularitet blir således en enhet.

¹⁴⁹ IBID, s.82.

¹⁵⁰ IBID.

¹⁵¹ Nr 4-5 2015: Nr 8 2015 s.24.

¹⁵² Nr 3 2016 s.32: Nr 4 2022 s.39.

¹⁵³ Nr 6 2015 s.20.

¹⁵⁴ Nr 3 2016 s.18.

¹⁵⁵ Lundahl 2017, s.165.

I Teigens historieskrivning om psykologin skriver han att huvudströmmen inom psykologi sedan Wundts dagar har ”förklarat sig ’vetenskaplig’ förvisso med skiftande förståelse av vad detta innebär”¹⁵⁶ Även om förståelsen för vetenskaplig skiftat har psykologin alltsedan Wundst dagar (sent 1800-tal) varit *vetenskaplig*. Detta kommer med specifika krav för vad som kan klassas som sanning och vilka idéer som blir ”felaktiga”, med andra ord finns en specifik sanningshistoria vilken individen behöver förhålla sig till. I den akademisk-disciplinära kontexten skapas tydliga (sociala) praktiker för hur sanning produceras och vad som accepteras som sant eller falskt. Dessa praktiker kallas för teori och metod (men också ontologi och epistemologi). Uppkomsten av sanningens manifestation är också uppkomsten av kunskap om sanningen.¹⁵⁷ I skapandet av sanningen skapas även kunskapen om denna sanning. I den disciplinära institutionen (så som skolor eller fängelser) menar Foucault att “The perpetual penalty that traverses all points and supervises every instant in the disciplinary institutions compares, differentiates, hierarchizes, homogenizes, excludes. In short, it *normalizes*”.¹⁵⁸ Själva institutionen fyller enligt Foucault en normaliserande funktion. Ledande diskurser inom denna typ av sammanhang kan utifrån Foucault ses vara mer ”rigida” än inom icke-disciplinära. Detta då övervakning inom disciplinära institutioner blir mer påtaglig än utanför dem.

Att religionsutövning och psykologi betraktas som inkompatibla är ett gränsarbete som tar sin början innan disciplinens formation. Historikern och filosofen Peter Harrison menar att det faktum att religion och vetenskap särhålls grundar sig i vad han kallar ”konfliktmyten”. Harrison menar att denna myt grundar sig i bland andra John William Draper och Andrew Dickson Whites historieskrivningar från 1875 respektive 1897 där dessa: ”constructed most of the now prevalent myths about the putatively pernicious influence of religion on science”.¹⁵⁹ Gieryn å andra sidan menar på att kunskapsskapande aktiviteter så som religion, konst och politik inte ”tävlar” med vetenskap utan att dessa snarare är komplement till vetenskapen.¹⁶⁰ Men Gieryn skriver samtidigt att ”The Church also held power over educational institutions and used it to stall introduction of science into the curriculum”.¹⁶¹ Gieryn framhåller alltså i motsats till Harrison att kyrkan aktivt

¹⁵⁶ Teigen 2006, s.352.

¹⁵⁷ Michel Foucault. *The Birth of the Clinic: An Archaeology of Medical Perception*. London: Routledge. 1989 s.110.

¹⁵⁸ Foucault, 1977 s.138.

¹⁵⁹ Peter Harrison. *The Territories of Science and Religion*. Chicago: The University of Chicago Press. 2015, s.172.

¹⁶⁰ Gieryn 1983, s.783.

¹⁶¹ IBID, s.784.

sökte förhålla inträdet av vetenskap i utbildningar. Oavsett om denna konflikt betraktas som myt eller ej finns det onekligen i samtiden en gräns som vilar på särhållandet av vetenskap och religion. Men denna gräns är inte fast. Sett till Rydbergs masteruppsats om den tidiga psykologin talar han om hur tredelningen, kropp-själ-ande, länge påverkat hur en talar om det mänskliga psyket. Han menar att denna uppdelning inte hamnade i konflikt med den tidiga psykologin utan snarare befruktade den.¹⁶² Den idealistiska psykologin under 1880-talet genomsyrades av en teologisk-andlig verklighetsuppfattning där viljans frihet var central.¹⁶³ Rydberg menar att när psykologiska läroböcker från tiden:

[V]ände sig mot vad de uppfattade som spekulativt och ovetenskapligt rymmer detta sannolikt en kritik av just den andlig-teleologiska verklighetsuppfattning som postulerar anden som till sitt väsen frihet. Likaså tonas det hierarkiskt-teleologiska draget i viljebegreppet ned i senare läroböcker.¹⁶⁴

Inom psykologin kring 1890 söktes viljebegreppet frikopplas från dess mer idealistiska, andlig-teologiska, grund. Detta skedde i samband med att psykologin etablerade sig som vetenskap. Viljebegreppet kan då sägas genomgå en sekularisering, själva termen bestod men dess innehåll, eller det bakomliggande begreppet, förändrades i och med dess frikoppling. Det Rydberg beskriver som sker med viljebegreppet i detta stadiet påminner om det som händer med mindfulness-begreppet i *Psykologtidningen*. Begreppet frikopplas från sitt ursprungliga sammanhang och genomgår en sekularisering för att passas in i det nya. Detta *nya* är då en modern-sekular psykologisk disciplin vilken utgår från empiriska, vetenskapliga metoder. Detta talar för att om begrepp så som mindfulness skall få plats i *sanningshistorien* måste dessa genomgå en frikopplingsprocess.

2.3.2 Världsuppfattning och gränsdragningar

I denna del kommer jag att beskriva olika världsuppfattningar och gränsdragningar som framkommer i *Psykologtidningen*. Jag kommer diskutera hur olika världsåskådningar uppfattas som mer eller mindre kompatibla med de vetenskapliga idealen samt vad dessa ideal vilar på/utgår från.

¹⁶² Rydberg 2008, s.51

¹⁶³ IBID, s.61.

¹⁶⁴ IBID.

Även om många etniskt svenska ser sig som sekulära i samtiden praktiserar och deltar de i kristna traditioner och högtider. Kristendomen har i Sverige fått tjäna som måttstock för etik och moral, den kan även sägas ligga som implicit grund för definitionen av religionsbegreppet.¹⁶⁵ Lundahl menar att sekularitet i samtidens Sverige bör betraktas som en *förstahet* vilket hon förklarar som, ”En sekulär förstahet blir till genom att sekularitet uppfattas och reproduceras som ett objektivt och förnuftigt rum som marginaliserar religiositet och religion”.¹⁶⁶ Att sekularitet är utbredd i Sverige är tydligt, under 1900-talet blev Sverige ett av världens mest sekulära länder.¹⁶⁷ Debatten kring kristendom och sekulära världsåskådningar var het under 1950-talet där poeter, filosofer och kristna humanister deltog.¹⁶⁸ Det fanns under denna tid flertalet humanister vilka var antikristna eller antiteologer, idéhistorikern Anton Jansson menar dock att ”humaniora var inte rakt av antikristet eller antiteologiskt, utan utbildade och förberedde debattörer för verksamhet inom livsåskådningsdebatten, en karriär på apologetikens scen”.¹⁶⁹ Mot slutet av 2000-talet kom dock humanism eller humanist enligt Jansson att bli mer framträdande som motsattsbegrepp till religion och kristendom.¹⁷⁰ Det går då att se *humaniora* som i *konflikt* med religion. Med konflikt menar jag här att humanvetenskap så som *vetenskap* har gränser vilka kan innebära att religion utesluts som icke-vetenskap. I samtiden, 2000-talet, finner vi begrepp som postsekularism och avsektularisering vilka på olika sätt kan sägas relatera till filosofiska/(religions)sociologiska idéströmningar. Postsekularismen beskrivs av Jansson som:

[D]et postsekulära tillståndet innebär inte nödvändigtvis att den historiska utvecklingen har vänt utan att *uppfattningen* om historiens utveckling har vänt. En stark tro på sekulariseringens nödvändighet har ersatts av ett erkännande av religionens fortsatta existens och livskraftighet, men också ett större uppmärksammande av dess historiska betydelse.¹⁷¹

¹⁶⁵ Anton Jansson. ”Humanister på apologetikens scen: Ateism och kristendomskritik i efterkrigstidens offentlighet” i *Humaniora i välfärdssamhället: kunskapshistorier om efterkrigstiden*. Göteborg; Stockholm: Makadam. 2023, s.104.

¹⁶⁶ Lundahl 2017, s.162.

¹⁶⁷ Jansson, Svensson-Stringberg & Östling 2023, s.20.

¹⁶⁸ Jansson 2023, s.91.

¹⁶⁹ IBID, s.104.

¹⁷⁰ Anton Jansson. ”Ateism” i *Svenska begreppshistorier: från antropocen till åsiktskorridor*. Stockholm: Fri tanke. 2022, s.39.

¹⁷¹ Anton Jansson. ”Sekularisering” i *Svenska begreppshistorier: från antropocen till åsiktskorridor*. Stockholm: Fri tanke. 2022, s., s.617.

Avsektularisering å andra sidan menar Lundahl, i referens till Walter Mingolog, handlar om att avkolonisera sekularismen. Lundahl skriver att:

Sekularisering är en del av det västliga projektet, och det är en del av projektet att hålla isär förnuft och känsla, vetande och tro. Trots decenniernas kritik av dylika binära oppositioner tycks dessa ganska orubbliga, och varje försök att destabilisera dem väcker fortfarande starka – känslomässiga – reaktioner.¹⁷²

Begreppen postsekularism och avsektularisering har ännu inte fått någon *entydig* (tillfälligt) fast definition. Snarare än att nyttja dessa begrepp är det intressanta med dem att de pekar på en samtida tendens: att sekularismens nödvändighet eller betydelse ifrågasätts från olika håll.

I materialet finns artiklar vilka rör personers (främst psykologers) livsåskådningar. Som i nummer 8 2015 där Daniel Goleman intervjuas i samband med att han skriver en bok på uppdrag av Dalai Lama. Goleman hyllar psykologin som utövas i Asien, och menar att den västerländska, på vissa plan, befinner sig på en ”sandlådenivå” i jämförelse.¹⁷³ I artikeln berättar Goleman att Dalai Lama ser religion och vetenskap som två vägar till sanning, detta skulle innebära att det inte måste finnas någon konflikt däremellan. Goleman framhåller att detta förutsätter att religionen inte är en ”blind tro” eller den enda förklaringsmodellen. Uppfattningen som Goleman framhåller har enligt Miguel Farias och Masoumeh Rahmani sina rötter i *reformen* av Buddhismen under det sena 1800-talet. Där förespråkade motståndare till imperialism, som Anagarika Dharmapala, att Buddhismen borde ses som en religion i harmoni med de moderna vetenskaperna.¹⁷⁴ I följande nummer av *Psykologtidningen* riktas kritik mot Goleman där frågan ställs: ”Hur han som psykolog och vetenskapsjournalist får ihop ett vetenskapligt tänkande med exempelvis idéer om reinkarnation”.¹⁷⁵ Förutsätter man att Goleman delar Dalai Lamas uppfattning att ”religion och vetenskap är två vägar att fastställa en sanning” så bör onekligen personer kunna tro på reinkarnation och vara vetenskapsperson (nu framgår det inte i artiklarna om Goleman tror på reinkarnation eller ej). Men betraktas all religion som i konflikt med vetenskap går dessa inte att sammanföra i en världsuppfattning.

¹⁷² Lundahl 2017, s.178.

¹⁷³ Nr 8 2015 s.14ff.

¹⁷⁴ Miguel, Farias & Masoumeh, Rahmani. “The alchemy of meditation Turning religion into science and science into religion” i *Mutual Enrichment between Psychology and Theology*. Taylor & Francis. 2020, s.153.

¹⁷⁵ Nr 9–10 2015 s.33.

Det finns personer i tidningen för vilka den sekulära världsuppfattningen framträder som den *enda* förklaringsmodellen vilken är kompatibel med vetenskap, å andra sidan går det även att finna personer där den religiösa tron inte krockar med *vetenskapliga* förklaringsmodeller. Den ledande diskursen där den sekulära världsuppfattningen allena är kompatibel med vetenskapliga förklaringsmodeller utmanas stundtals av psykologer. Denna ledande diskurs förutsätter en konflikt mellan vetenskap och religion där sekularitet framträder som, för att låna ett begrepp från Lundahl, en förstahet. Men även hos de som inte betraktar religion som i konflikt med vetenskap är det inte tal om att *ersätta* vetenskapen med religion eller andlighet. Snarare, likt hur man gått till väga med det humanvetenskapliga kontra naturvetenskapliga, talas om att sammanföra dessa.

Nummer 4 från 2019 av *Psykologtidningen*, hade temat ”*Kampen om mindfulness*”. I detta nummer talas det om olika *falanger*:

Man kan säga att det finns två falanger: de mindfulnessbaserade som är sprungna ur meditationstraditionen, som går ut på att man som lärare själv måste meditera. Sen har vi en falang som kommer mer från terapihållet och som menar att behandlaren inte måste praktisera själv.¹⁷⁶

Dessa falanger, som Sköld kallar dem, leder in till det Lennart Kriisa i samma nummer kallar *russinet* ”Amerikanen Jon Kabat-Zinn hittade en enklare väg, att inte ge sig hän åt den österländska religionen utan bara plocka ut meditationen, russinet, och den tja, andliga inställningen. Utan hans insatser hade vi förmodligen aldrig skrivit reportaget om mindfulness”.¹⁷⁷ Detta *russin* och den ”andliga inställningen” samt att ”inte ge sig hän åt den österländska religionen” tycks utgöra en grund för den ena falangen. Mindfulness skall då frikopplas från dess religiösa (österländska) ursprung. Även om Buddhismen kan uppfattas av vissa som en ”religion i harmoni med moderna vetenskaper” så är inte harmonin tillräcklig för att acceptera dess *metoder* utan att dessa först måste genomgå en frikopplings och sekulariseringsprocess samt, inte minst, understödjas av evidens.

På det privata planet kan psykologen självfallet ha en tro, vore så religiös, andlig eller sekulär. När en fråga skickas in till etikrådet av en kristen psykolog gällande att kombinera psykologi med den kristna tron fick denne svar av Kristina Taylor som menar att frågeställaren ”berör ett ämne som vi pratar för lite om i vår kår”.¹⁷⁸ Taylor skriver att

¹⁷⁶ Nr 4 2019 s.17f.

¹⁷⁷ IBID s.4.

¹⁷⁸ Nr 6 2019 s.21.

”min upplevelse att vi ibland bemöter ’troende psykologer’ som en slags risk i sig, utifrån en oro för att psykologerna ska erbjuda klienter en religiös tro som en verkningsfull ’intervention’ i deras liv och eventuella lidande”.¹⁷⁹ Som psykolog uppmanas man att vara vaksam på gränsdragningarna mellan det privata och det professionella.¹⁸⁰ Cecilia Svedhem, psykolog och litteraturkritiker, kommer med liknande funderingar i samband med läsning av Pekka Møllergårds bok *Jag tror för att förstå*. Hon skriver: ”Hur går det egentligen ihop - en tro på Gud och en tro på evidens och vetenskap?”.¹⁸¹ För den icketroende (sekulära) kan det tyckas som om den religiösa tron är inkompatibel med en tro på vetenskap.

Det är måhända så att det finns grader, eller typer av religiositet och andlighet som är kompatibla med psykologrollen och andra som inte är det. I tidningen skriver Kriisa att ”Andlighet kommer i många skepnader. Till exempel i form av scientologer vid Times Square i New York”.¹⁸² Han talar i samma artikel om sitt eget senaste försök att möta andlighet då han: ”klev (jag) in till spådamen på Café Blå på Södermalm (...) Något terapeutiskt finns i allt detta, som givetvis inte kan förenas med psykologrollen”.¹⁸³ Vissa typer av andlighet, spiritualitet eller religiositet är svårare än andra att kombinera med psykologrollen.

Jag har visat på hur den sekulära världsåskådningen är den som inom *Psykologtidningen* framträder som mest kompatibel med de *vetenskapliga idealen* och således sanningshistorien. Psykologen måste iaktta vaksamhet så att inte arbetet, eller yrkesrollen, påverkas av den personliga världsåskådningen såvida inte denna världsåskådning är sekulär. Detta måste förstås i relation till hur man förhåller sig till det förflutna som något passerat eller som *en andre*. Då 2000-talets Sverige i stor utsträckning sekulariserats finns lite utrymme för religiösa idéer och tanketraditioner i samtida vetenskapssammanhang. Detta beror dels på relationen till historia, dels på att sekularitet associeras med värden som rationalitet, modernitet och objektivitet.¹⁸⁴

¹⁷⁹ IBID.

¹⁸⁰ IBID.

¹⁸¹ Nr 7 2020 s.22.

¹⁸² Nr 2 2024 s.4.

¹⁸³ IBID.

¹⁸⁴ Lundahl 2017, s.165.

2.3.3 Intresse och behov

I denna del kommer jag att diskutera hur jag i materialet och examensarbeten inom psykologi funnit ett intresse, och yttringar om behov, för de existentiella samtalen. Jag kommer återknyta till det privata-professionella och diskutera hur det privata (världsåskådning eller erfarenhet) kan upplevas som inkompatibelt med yrkesidentiteten. Jag kommer även att diskutera var och hur psykologin kan låna begrepp utan att detta strider mot sanningshistorier inom den psykologiska disciplinen.

I materialet, nummer 1 2011, skriver Lillian Levin i krönikan *Psykologyrkets själ* att professionalisering är positivt men: ”Med professionalisering följer också en avigsida, en yrkesidentitet som inte automatiskt sammanfaller med mänsklig erfarenhet” klyftan mellan den personliga, eller mänskliga, erfarenheten kan vara svår att vandra. Levin fortsätter:

Många psykologstudenter upptas av denna kluvenhet, att yrkesrollen förföljer dem in i privat livet. Den liksom stjälar av deras naturliga jag. Kan man bli psykolog, undrar en del, om man bär på egna svåra erfarenheter av livet? Javisst! Är det inte just denna kombination som är psykologyrkets själ – gedigen yrkeskunskap parad med självupplevd mänsklig erfarenhet och drivkraft?¹⁸⁵

Den självupplevda mänskliga erfarenheten kan ta sig ett otal former. Vissa erfarenheter tycks dock svårare att sammanföra med yrkesrollen. I en intervju med psykologen Rebecka Malm om dennes medverkan i dokumentären *Patrik Sjöbergs resa* talar Malm om sin egen tro. ”Hon berättade för sina kristna vänner att hon övervägde att plugga till psykolog. En pastor varnade henne, psykologin skulle kunna få henne att tvivla på Gud. Men det skulle ta flera år innan hon tvingades ompröva sin tro”.¹⁸⁶ Malm vände sig istället till ”en rad andliga lärare: Shinzen Young, Adyashanti, Culadasa, Ken Wilber och Tara Brach”.¹⁸⁷ Malm tvingades ompröva sin tro; raden andliga lärare har koppling till österländsk filosofi, meditation eller buddhism. Denna omprovning ledde inte till en *trolöshet* eller en icke-andlighet utan den verkar ha lett Malm till en *annan* andlighet än den kristna. Denna andlighet tycks för Malm inte bara mer kompatibel med dennes egna självupplevda mänskliga erfarenhet utan även med psykologrollen.

¹⁸⁵ Nr 1 2011 s.31.

¹⁸⁶ Nr 7 2017 s.28.

¹⁸⁷ IBID s.29.

Filosofie doktorn, psykologen och psykoterapeuten Camilla von Below, som intervjuas i tidningen, menar att hon för egen del kan hämta mycket i de religiösa traditionerna: ”Dels ett språk, dels att man har tänkt så mycket om livet. Där kan vi psykologer lära av prästerna, de har ofta ett naturligt sätt att förhålla sig till människor i existentiell kris”.¹⁸⁸ Men detta språk som Below talar om omfattar inte alla termer och begrepp från religionen. Det handlar inte heller om att ersätta utan att komplettera. Då Frida Hylander i *Psykologtidningen* talar om att föra in yoga i psykologin menar denne att ”Vi ska göra det på ett vettigt och vetenskapligt sätt. Inom yogavärlden finns det tyvärr mycket flum. (...) Vetenskap måste vara basen”.¹⁸⁹ Praktiker så som mindfulness, yoga och meditation har alla sitt ursprung i religion men dessa har icke desto mindre blivit en del av den psykologiska begreppsapparaten i olika utsträckning. Framför allt mindfulness har tagit en ganska prominent plats inom den tredje vågens kognitiv beteendeterapi.¹⁹⁰ Men dessa praktiker är inte terapi, i artikeln Kampen om mindfulness i nummer 4, 2019, talar Camilla Sköld om att mindfulness inte är terapi i sig, det kan vara *terapeutiskt*. I samma artikel hörs Ola Schenström instämma i att mindfulness inte är en terapiprocess.¹⁹¹ Debatten rör här resurser, rätten att utbilda och implementering. Mindfulness är inte terapi, medan det påpekas att det kan vara en del av terapi eller terapeutiskt så är det inte terapi i sig. Det handlar om att plocka ut russin, som Kriisa skrev, och att som Taylor skrev: vara vaksam när det kommer till gränsdragningar mellan privat och professionellt.

Perspektiv för att hantera dem existentiella frågorna hämtas inte bara från religion. Anna Kåver som var en av dem som tog behandlingsformen DBT (dialektisk beteendeterapi) in i svensk psykiatri påpekar att ett ökat intresse för filosofi finns. I en intervju i tidningen säger hon:

När fan blir gammal blir han religiös, och när psykologen blir gammal blir hen filosof, (...) De senaste åren har jag varit intresserad av gränslandet mellan psykologi och filosofi, och nu märker jag att allt fler kollegor också börjar intressera sig för filosofiska spørsmål.¹⁹²

Det är inte heller alla som söker sig utanför disciplinen för att kunna möta dessa frågor. Göran Gyllensvärd intervjuas om sitt arbete med sorg, sorgbearbetning och förlust i

¹⁸⁸ Nr 4 2024 s.29.

¹⁸⁹ Nr 7 2018 s.29.

¹⁹⁰ Tredje vågens KBT inkluderar exempelvis ACT och DBT. Denna våg har influerats av *buddhistiska tekniker* för att uppnå acceptans och medvetennärvaro.

¹⁹¹ Nr 4 2019 s.13-16.

¹⁹² Nr 3 2020 s.27.

nummer 1 från 2016. Han beskrivs arbeta med ”frågor som tidigare var något man oftast vände sig till präster med, eller diakoner”¹⁹³ dessa kan betraktas som existentiella frågor. Gyllenswärd menar att han utifrån sin ”kompetens som psykolog kan (jag) förstå den drabbades personlighets struktur och använda den kunskapen i arbetet med det som hindrar en sorgprocess. Det är något som exempelvis inte en präst eller diakon har samma förutsättningar att förstå”.¹⁹⁴ Gyllenswärd tar stöd i sin utbildning och yrkeskompetens för att hantera dessa frågor. Det finns inget uttalat andligt eller religiöst i Gyllenswärds förhållningssätt.

Som framgår i utdragen ovan finns det olika sätt att närma sig de existentiella frågorna. Att ge stöd, tröst eller redskap till en människa för att hantera sin ångest och oro kring existentiella frågor är svårt (om inte omöjligt) utan en begreppsapparat. Begreppsapparaten tycks *fattig* eller helt saknad för vissa psykologer i *Psykologtidningen* och man söker då *låna* begrepp eller perspektiv från andra discipliner eller icke-vetenskap. En genomgående *trend* är att det finns ett behov, eller intresse för att föra dessa samtal både inom psykologin som disciplin och i mötet med klienter.

I det jag i forskningsöversikten kallar *Psykologins praktiker* går det att finna flera samtal som rör andlighet, religion och spiritualitet inom psykologin. I Perssons yrkesexamensarbete framhåller denne att intervjupersonerna (vilka är psykologer) menar att det är relativt ovanligt i samtalsbehandlingar att stöta på klienters religiösa och andliga erfarenheter eftersom ”religiösa teman är ovanliga i deras samtalsbehandlingar”.¹⁹⁵ Samtidigt som Persson framhåller att det är ovanligt att stöta på klienters andliga och religiösa erfarenheter kan det finnas ett behov att tala om det bland klienter. Charlotte Francois uppmärksammar i sitt yrkesexamensarbete att intervjupersonerna, alla psykoterapeuter, ”tror att de andliga och existentiella frågorna är fler än vad som kommer till uttryck i de terapeutiska samtalen”.¹⁹⁶ Hur dessa andliga dimensioner skall fångas upp skiljer sig hos de olika psykoterapeuterna.¹⁹⁷ Det som framgår här, inte bara genom dessa undersökningar utan även i det faktum att dessa undersökningar alls utförts, är att det finns ett intresse (och behov) av samtal kring de existentiella, andliga, spirituella eller religiösa frågorna inom psykologi.

¹⁹³ Nr 1 2016 s.10.

¹⁹⁴ IBID s.12.

¹⁹⁵ Persson 2004, s.24.

¹⁹⁶ Francois 2012, s.14.

¹⁹⁷ IBID.

Klienter har ett behov av att diskutera dessa frågor, psykologer har ett intresse av att undersöka (och diskutera) dessa frågor. Begreppsapparaten kan tyckas något *fattig* inom psykologin för att kunna föra dessa diskussioner, Persson beskriver hur denne själv ”finner att jag till stor del saknar kliniska begreppsverktyg för hur jag kan hantera klienters livsåskådningsfrågor i samtalsbehandling”.¹⁹⁸ Karolina Holm och Abhi Robert Mody skriver i sitt yrkesexamensarbete:

Att förstå begreppet eller fenomenet andlighet blir i vårt arbete begränsat till de psykologiska teorier och tankar som tas upp. En känsla av att begreppet är mycket mer har uppstått och att förståelsen av det kräver fler perspektiv än endast det psykologiska.¹⁹⁹

Var man som lämpligast kan eller bör låna begrepp och perspektiv ifrån varierar, det kan vara medicin, filosofi, genusvetenskap eller religion. Det är självfallet inte heller så att alla psykologer upplever begreppsapparaten som *fattig* som exempelvis Gyllenswärd (vilket diskuterats ovan). Det som går att observera är en tudelning. Det finns de psykologer som anser sig ha tillräckligt med verktyg för att hantera och hjälpa klienter med existentiella frågor medan andra anser sig ha behov av att söka stöd i begrepp och perspektiv utanför den psykologiska disciplinen.

I *Psykologtidningen* framgår det att det finns ett ökat intresse, mer generellt i Sverige, för det existentiella (i viss mån andliga) perspektiven. Detta går att se i nummer 4 2023. Där skrivs det om att ”ansökningarna till kursen i jungiansk psykologi har ökat med 650 procent de senaste fem åren. Utbildningsplatserna som tidigare var 15 är nu 130. Enligt Åke Tilander studerar många av de antagna på psykolog-, socionom- och läkarprogrammen”.²⁰⁰ Suzanne Gieser påpekar i samma artikel att hon inte tror det är frågan om en liten våg snarare att ”vi är tillbaka i 1960-talet, att det finns ett intresse för existentiella och andliga frågor, någon slags längtan”²⁰¹ kursen ligger under ämnet religionsvetenskap vilket Åke Tilander menar är av tradition ”Den första som tog Jungs teorier till Sverige var teologen Ivar Alm”.²⁰² Intresset för dessa frågor finns, det mätas inte för de alla som studerar dessa program och då söker personer sig till kurser i andra ämnesdiscipliner.

¹⁹⁸ Persson 2004, s.6.

¹⁹⁹ Holm & Abhi Mody 2007 s.60.

²⁰⁰ Nr 4 2023 s.14.

²⁰¹ IBID.

²⁰² IBID s.15.

Att den jungianska psykologin åter ökat i popularitet kan som Gieser påpekar bero på en *längtan* och ett intresse för det existentiella och det andliga. Längtan kan måhända beskrivas som längtan efter något nytt, detta nya vilket tar avstånd från den *gamla* visar på tanketraditionen som faller innanför diskursen av utveckling och framsteg vilken står i relation till framtiden snarare än det förflutna. Det jag menar är, även om man tidsligt vänder sig bakåt för att undersöka dessa perspektiv betraktas de icke desto mindre som nya.

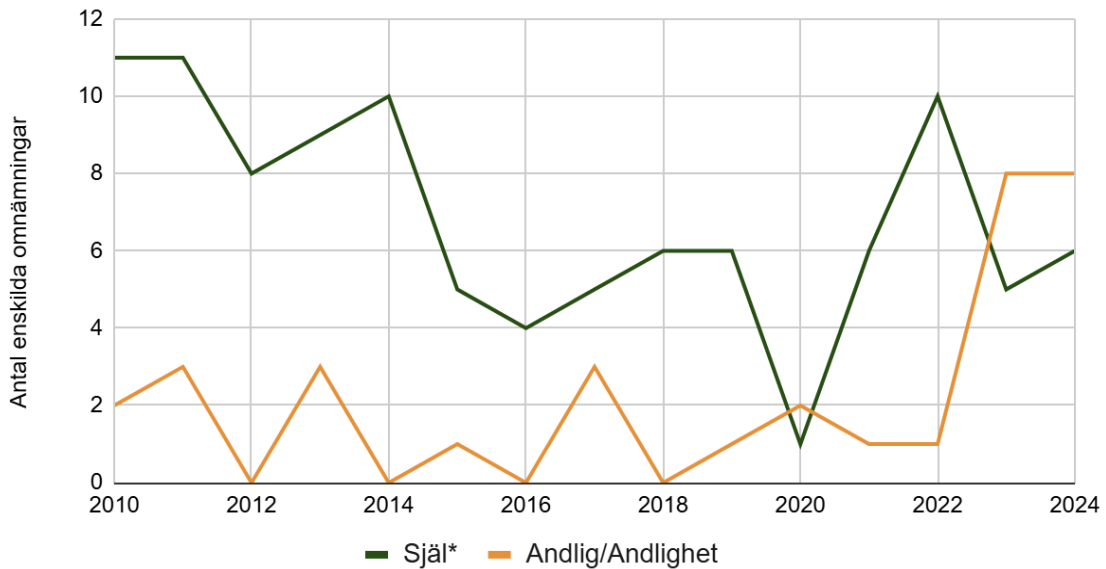
2.3.4 Kropp och _____

I denna del kommer jag diskutera begreppsparet kropp-själ. Hur distinktionen däremellan görs och vilken betydelse detta haft, och fortsatt har, för den psykologiska disciplinens gränser. Jag kommer även visa hur begreppet själ kan sägas ha sekulariserats och gjorts mer vardagligt i *Psykologtidningen*. I denna del varvar jag historieskrivningar och undersökningar om den psykologiska ämnesdisciplinen med det samtida materialet. Detta för att kunna tala om själsbegreppet och eventuella likheter mellan hur man inom psykologin förhållit sig till detta och hur man förhåller sig till det under 2010–2024.

Som nämnts tidigare, sett till historieskrivningar om psykologin, hade den filosofiska debatten om relationen kropp och själ speciell betydelse för psykologin.²⁰³ I *Psykologtidningen* förekommer i visst mått samtal om själen, som oftast nämns den i förbifarten eller mer i allmänspråklig mening. Men, det talas även om kropp och själ, eller kropp och psyke relationen. Ser vi till termfrekvensen i tidskriften gällande själ och andlighet märks en ganska stor skillnad i antal omnämningar. Se tabell 4.

²⁰³ Teigen 2006, s.33.

Tabell. 4
Själ och Andlig/Andlighet

Mellan 2010–2024 nämns andlighet totalt 33 gånger och själ 103 gånger. Själen talas inte sällan om i en mer allmänspråklig betydelse, det talas om någontings själ exempelvis ”universitetets själ”²⁰⁴ eller ”psykologyrkets själ”²⁰⁵. Som nämndes tidigare diskuteras även begreppsparet *kropp och själ*. Andlighetens plötsliga uppsving 2023–2024 beror delvis på de nummer som diskuterar Jungs psykologi och det ökade intresset för Jung. Det centrala med tabell 4 är att påvisa det faktum att begreppet själ har en tydlig plats inom begreppsapparaten i *Psykologtidningen* medan andlighet inte är lika framträdande.

I materialet finns en artikel, nummer 7 2017, om hur vi alla lever i samma värld. Reportern Kajsa Heinemann skriver att:

Inom psykologin, en vetenskap som rymmer olika teorier om själens och emotionernas tillstånd och hjärnans betydelse kopplad till dessa, är nog de allra flesta i kåren överens om att det finns två världar: den inre, själsliga, och den yttre, kroppsliga.²⁰⁶

Även om somliga tycks ogilla en dualistisk syn på människan som separata delar, och det finns de som förespråkar ett mer holistiskt synsätt på människan, görs icke desto mindre denna distinktion med jämna mellanrum, distinktionen kropp-själ/kropp-psyke.²⁰⁷ Att det, som Heinemann påstår, skulle finnas en konsensus inom psykologin kring att det existerar en inre och en yttre värld finner jag inte belägg för i denna undersökning. Nu menar jag

²⁰⁴ Nr 1 2010 s.19.

²⁰⁵ Nr 1 2011 s.31: Nr 9–10 2015 s.33.

²⁰⁶ Nr 7 2017 s.7.

²⁰⁷ I ett fall görs distinktionen kropp-emotioner och i ett fall kropp-knopp.

inte att Heinemann påstår att psyket och kroppen är två separata entiteter som existerar oberoende av varandra, snarare menar jag att distinktionen kropp-psyke eller kropp-själ inte är så enkel att definiera i den psykologiska kontexten som Heinemann ger sken av.

Tomas Wånge skriver gällande vad han kallar den ”cartesianska föreställningsmallen” att en följd är:

[M]yten om att vårt psyke skulle vara en slags avgränsad och isolerad apparat, lokaliserad i hjärnan. Förvisso skulle det inte bli mycket till psyke utan vår hjärna – men det skulle det inte heller kunna bli om vi saknade perceptuella funktioner eller inte befann oss i en kropp och i en omgivande mänsklig relationell kontext.²⁰⁸

För Wånge finns psyket, men inte som en avgränsad eller isolerad apparat. Jag vill hävda att en del av förvirringen kring psyke-begreppet beror på en bristande definition. Vad menas när vi säger psyke? Är psyket själen, emotioner, tankar, kemisk/biologiska processer eller något helt annat? På ett plan är det självklart, när vi talar om psyket är det något *annat* än det somatiska, det kroppsliga, men exakt vad detta *något* är beror på världsåskådning, teoretisk förklaringsmodell eller tro (eller alla delarna). I en forskarintervju i tidningen med Kristoffer Månsson som förespråkar en förening mellan psykologi och biologi, menar han att ”Vi brukar tala om enheten kropp och själ, som att våra tankar och känslor också är en biologisk process. Men samtidigt gör vi ofta förenklade uppdelningar mellan psykologi och biologi”.²⁰⁹ Enheten kropp och själ är *människan* men som Månsson påpekar kan uppdelningen vara förenklad. Delarnas gränser blir flytande; var den inre världen börjar och den yttre slutar är inte helt lätt att avgöra, om det alls finns två världar. Denna svårighet att dela på enheten är som jag uppmärksammat inte något nytt problem för psykologin. Själen och dess natur har intresserat människan sedan urminnes tider. *Psykologi* kommer etymologiskt sett från grekiskans *psyche* – ”själ” och *logos* – ”ord” eller ”förnuft”.²¹⁰ I sin masteruppsats menar Goysdotter att en förklaring till att kropp-själfrågan var så relevant framåt slutet av 1800-talet var på grund av dess relevans för den akademiska inordningen av ämnen.²¹¹ Som nämnts tidigare, görs inte distinktionen mellan kropp och psyke försvinner psykologins studieobjekt. Vidare framhåller Goysdotter att ”Om studiet av människan däremot baserades på uppfattningen

²⁰⁸ Nr 8 2017 s.34.

²⁰⁹ Nr 9-10 2016 s.26.

²¹⁰ Teigen 2006, s.15.

²¹¹ Goysdotter 2007, s.33.

om kropp och själ som två sidor av samma sak, som Herrlin förespråkade, skulle detta innebära att psykologiämnet kunde stå på egna ben som en syntes av humanvetenskap och naturvetenskap”.²¹² Ses människan som tudelad går hen att undersöka genom psykologin.

Sett till Teigens historieskrivning om psykologin *En psykologihistoria*, ägnas ett kapitel till själen. Där skriver han att:

Diskussionen om själens plats i (eller utanför) naturen visar att en psykologi som insisterar på att vara ”läran om själen” får stora svårigheter att etablera sig på en stabil grund. En vitalist skulle sträcka ut psykologin över hela biologin, en mekanist skulle göra den överflödigt, överlämnad till en idealist skulle den närmast bli allomfattande, medan den i händerna på en materialist skulle upphöra att existera.²¹³

Vidare menar Teigen att psykologin sedan länge erkänt att dess viktigaste uppgift inte är att bestämma själens väsen. ”Ser vi praktiskt och empiriskt på det hela är det inte heller själen vi iakttar, inte ens vid introspektion, utan något som vi kan kalla själsyttringar eller själsliv. Mentala processer kallas det numera”.²¹⁴ Han menar att såväl materialisten som spiritualisten är ense om att vi tänker, minns och drömmer men att skillnaden ligger i ”vem som gör det – det vill säga vilken själslig realitet (om någon) som ligger till grund”.²¹⁵ I *Psykologtidningen* finner inte jag några längre diskussioner om *själens väsen*. Men diskussioner har förts och förs än idag där termen själ används inom psykologin.

I historieskrivningen om psykologin av Saugstad framhålls det att Wilhelm Wundt skilde på yttre och inre perception i första utgåvan av *Gründzyge* (1874), det var då de inre erfarenheterna som utgjorde det psykologiska ämnesområdet. Dessa inre erfarenheter omfattades då av begreppet själ, vilket hämtades från vardagslivet, men för att undvika religiösa övertoner användes även ”medvetande”.²¹⁶ Att det då i samtiden, sett till *Psykologtidningen*, kan talas om själen inom psykologi kan te sig underligt om det är så att psykologin som disciplin söker ta avstånd från de ”religiösa övertonerna” som begreppet själ kan ha.

I nummer 5 från 2011 av *Psykologtidningen* återfinns en artikel om en kristen församling i Njurunda som skall ha praktiserat avslappningsövningar. ”Psykologförbundets ordförande Lars Ahlin, som följt turerna i Härnösands stift, är nöjd att domkapitlet

²¹² IBID, s 33.

²¹³ Teigen 2006, s.31.

²¹⁴ IBID.

²¹⁵ IBID.

²¹⁶ Saugstad 2001, s.84.

tydliggör rågången mellan psykologers ansvarsområde och kyrklig verksamhet”.²¹⁷ Vidare står i artikeln att ”Biskop Tuulikki Koivunen Bylund kommer nu att följa upp domkapitlets beslut med samtal med Njurunda församling för att säkerställa att avslappningsövningar sker *på kristen grund och inte som någon form av terapi*” (egen kursivering).²¹⁸ Som diskuterats tidigare så görs skillnad mellan den moderna sekulariserade mindfulness praktiken och den mer *religiöst* betingade. Om det religiösa eller andliga skall få plats inom den psykologiska diskursen tycks det oftast vara under stränga förutsättningar. Det skall då frikopplas från religion och stärkas med evidens. Måhända är själen som talas om i *Psykologtidningen* mer av en *modern-sekular själ* än en själ med religiösa övertoner.

I nummer 1 från 2013 berättar Jonas Mosskin om hans senaste idé ”Psykologer läser Bibeln”.

Ett ämne som får en och annan att höja på ögonbrynen då religion i dagens sekulariserade samhälle, är ett laddat ämne, inte minst för psykologer, påpekar Jonas Mosskin.– Jag har en känsla att psykologin lämnat ”walk over” från vissa arenor, så som religionen. I dag betraktar psykologin religioner som en anomali. Jag tänker att det är en märklig inställning. För många människor är religionen en så pass viktig del i deras liv och därför viktig även för oss psykologer att samtala om, (...) Jag är nyfiken på vad som händer om man läser evangelierna som en roman och analyserar Jesu liv utifrån en psykologisk horisont.²¹⁹

Psykologer läser bibeln, finns i skrivande stund i 112 avsnitt i podd-format,²²⁰ där läses Bibeln och tolkas av psykologer. Vad exakt Mosskin menar med ”walkover” är oklart men i detta sammanhang tycks det främst röra den kristna religionens arena (man hade likväl kunnat välja att läsa Tanakh, Vedaböckerna eller Koranen). Detta visar på intresset för religion (specifikt kristendom) sett utifrån en psykologisk horisont men det handlar då inte om att ta in religiösa eller andliga perspektiv från bibeln utan om att tolka den med psykologiska verktyg. Bibeln behandlas inte som vetenskaplig eller historisk utan mer som en ”roman”. Detta tyder på att den kristna religionen och dess skrifter inte ses som vetenskapliga vilket i förlängningen utgör en del i ett gränsarbete gentemot religion. Vetenskapen har i mångt, som Gieryn framhåller, segtrat över religion och ”to the victor go

²¹⁷ Nr 5 2011 s.11.

²¹⁸ IBID.

²¹⁹ Nr 1 2013 s.6.

²²⁰ Below, Camilla von & Isberg, Karolina. (N.D) *Psykologer läser bibeln*. Spotify.
<https://open.spotify.com/show/3sORy3VHmTSDBoQUPkmg7f> (hämtad 07-05-2025)

the spoils”.²²¹ Att en gräns dras mellan kropp och själ är närmast en förutsättning för att psykologin skall kunna existera som disciplin. Men trots detta har jag visat på att det såväl i historieskrivningarna som i materialet finns svårigheter i att dra denna gräns mellan delarna. Själens som talas om i *Psykologtidningen* saknar dessutom i mångt religiösa övertoner och kan snarare betraktas som en *sekulär-modern själ*.

2.4 Sanningens villkor

I detta avsnitt kommer jag att beskriva hur något konstrueras som sant inom den psykologiska disciplinen och undersöka diskussioner om varifrån legitimitet anses lämpligast att hämta för psykologin. Jag kommer diskutera detta i relation till krav på replikering som ställs på *kvantitativa* studier. Jag kommer beskriva vilka ideal som sanningshistorier vilar på eller utgår från samt vilken övergripande sanningsregim som kan sägas breda ut sig över samtiden och bidra till ytterligare begränsningar i konstruktioner av sanning. Jag kommer även att undersöka den kritik vilken går att finna i *Psykologtidningen* mot gränser och ledande diskurser. I denna del kommer jag främst utgå från diskussioner i materialet men även ta in undersökningar av den psykologiska disciplinen.

Reproducerbarhet är i många fall ett krav för kvantitativ forskning. Ivan Flis talar i *Discipline Through Method* om en ”replikationskris” inom psykologin som tar sin början under 2010-talet.²²² I nummer 7, 2015 var artikeln *Svårt att replikera psykologisk forskning* med i tidningen, där står att: ”Den psykologiska forskningen är det första fält som systematiskt undersöker reproducerbarheten på det här sättet, vilket visar en hög medvetenhet om frågor om vetenskaplig kvalitet och integritet”²²³ där framhåller man att det var fler studier än väntat som kunde replikeras även om det var färre än hälften av 100. I ett annat nummer står:

Empiriska undersökningar av reproducerbarhet inom såväl medicinsk som farmakologisk och psykologisk forskning har visat att en majoritet av rapporterade fynd inte kunnat bekräftas. På en viktig punkt skiljer sig dock psykologin från andra vetenskaper: den har tagit ledningen när det gäller att genomdriva stora och nödvändiga förändringar av hur vi definierar och bedriver forskning.²²⁴

²²¹ Gieryn 1983, s.783.

²²² Flis, 2018 s.4.

²²³ Nr 7 2015 s.6.

²²⁴ Nr 3 2017 s.29.

Det kan inte beskrivas som en kris, åtminstone inte i hur det talas om det i *Psykologtidningen*; snarare ett problem man måste förhålla sig till om psykologin skall bibehålla sin position som legitim vetenskap. Det talas om replikering av olika studier kontinuerligt i tidningen, och som framgår av citaten ovan finns ambitioner om att genomdriva förändringar i hur forskning bedrivs och definieras.

Vetenskapliga ideal har historiskt utmanats inom den psykologiska disciplinen där personer, eller rörelser, tagit strid mot ledande diskurser. Bland annat inom den humanistiska psykologin. Detta sker även i tidningen.

De flesta psykologiska teorier är byggda på antagandet att det är möjligt att skaffa sig en objektiv uppfattning om ett fenomen, t.ex. genom direktobservation eller mätskalor. Idén är hämtad från naturvetenskapen som studerar icke-humana materiella fenomen, utan egen vilja eller reflektionsförmåga.²²⁵

Här riktar Wånge ganska skarp kritik mot psykologin, han menar dels att grunden för mycket av modern psykologi är föråldrad på så sätt att den vilar på en föråldrad tanketradition. Han upplever även att psykologin försöker hämta allt för mycket av sin legitimitet ifrån naturvetenskapen.²²⁶ I grunden säger han att en vetenskap som psykologin, vilken studerar humana icke-materiella fenomen, inte kan hämta sin teoretiska grund från naturvetenskapen. Detta förutsätter en syn på psyket som icke-materiellt fenomen, en syn som delas av vissa inom psykologin. I en debattartikel i tidningen skriver Ali Sarkohi: ”Frågan är om det är möjligt att mäta vissa psykologiska fenomen och/eller om psykologiforskning ska baseras på naturvetenskapliga eller humanvetenskapliga grunder”.²²⁷ Sarkohi sätter ett *eller* mellan det naturvetenskapliga och det humanvetenskapliga. Båda betraktas som vetenskaper men icke desto mindre som skilda enheter. Som diskuterats tidigare vilar mycket av den psykologiska forskningen på mer naturvetenskapliga ideal än humanvetenskapliga, såväl historiskt som i samtiden.

En av de faktorer som gjorde att mindfulness accepterades som del av behandling var evidens. En avsaknad av evidens kan sätta käppar i hjulen; detta rör inte bara psykologiska metoder utan kan sägas var mer övergripande för vetenskaper. Metod och i viss mån teori bör betraktas som grunden för vetenskapernas definition. Med detta menar jag att det inte

²²⁵ Nr 8 2017 s.34.

²²⁶ IBID

²²⁷ Nr 5 2010 s.30.

går att låna en *metod* från något icke-vetenskapligt då det skulle förinta hela vetenskapens gränser i den svenskspråkiga kontexten. Det har utvecklats normer för vad som får räknas som vetenskapliga metoder inom vetenskapssamhällen.²²⁸ Dessa normer måste personer som är del i dessa samhällen ständigt förhålla sig till. Enligt Foucault lever vi under en sanningsregim vilken begränsar vad som i en specifik tid och i en specifik kontext kan uttalas som sant.²²⁹ *Sanningsregimen* begränsar vilka *sanningsanspråk* som kan göras. De naturvetenskapliga idealen har dominerat mycket av den vetenskapliga diskursen under lång tid.²³⁰

Att ifrågasätta den diskursiva ordningen kan ses som en del i bekräftandet av makter sett utifrån Foucaults makt-kunskapsteori; där det finns makt finns det motstånd.²³¹ I att undersöka maktrelationer uppmanar Foucault att man tar sin början i motståndet gentemot olika former av makt.²³² Kritiken mot maktformer handlar då om en vilja att inte styras på det sättet, med dem metoderna, eller i den riktningen.²³³ Nedan följer vad jag klassar som kritiska uttalanden, ur *Psykologtidningen*, mot den diskursiva ordningen och makten.

Den kunskap om människan som i dag framhålls grundar sig uteslutande på en positivistisk vetenskapsfilosofi. Det gäller även beteendevetare och psykologer. Finns det inga fler vetenskapsteorier som kan generera kunskap om människan längre eller har vi begränsat oss till att tro att vetenskap är synonymt med enbart naturvetenskapliga forskningsmetoder?²³⁴

Skriver Roger Eriksson i en debattartikel i nummer 2 från 2011. Det finns stundom en uttalad kritik mot de gränser som den psykologiska disciplinen består utav, här finns en vilja av att inte styras. Det talas om ett "oss", Foucault har kallat en del av objektifieringen av subjektet för "delande praktiker" vari subjektet antingen delas i sig eller från andra.²³⁵ Naturvetenskapen eller den positivistiska vetenskapen ställs upp som en *andre*.

Psykologin tycks i sin strävan efter erkännande från den medicinskt grundade psykiatrin alltmer influerad av dess onyanserade kategoriserings system och positivistiska prägel.²³⁶

²²⁸ SOU 2017:104, *Etikprövning - en översyn av reglerna om forskning och hälso- och sjukvård*. s.184.

²²⁹ Foucault 1977, s.91; Foucault, Rabinow & Rose 2003, s.316f.

²³⁰ Gieryn 1983, s.789.

²³¹ Michel Foucault. *Sexualitetens historia*: Band 1 Viljan att veta. Riga: Daidalos AB. 2009, s.105.

²³² Foucault, Rabinow & Rose 2003, s.128.

²³³ IBID, S.265f.

²³⁴ Nr 2 2011 s.31.

²³⁵ Foucault, Rabinow & Rose 2003, s.126.

²³⁶ Nr 5 2011 s.21.

Naturvetenskapen och psykologin framställs som samlade *vi* vilket individen kan ingå i eller uteslutas ur. Dessa *vi* har en vilja, eller en strävan, som samlade entiteter eller identiteter, vilka även då bör ses som avgränsade. Kritiken hade inte kunnat uttalas om gränserna inte upplevdes som reella.

På många sätt kan det existentiella perspektivet ses som en direkt reaktion mot den deterministiska grundsyn som präglar KBT och andra terapiinriktningar.²³⁷

Här finns en kritik mot det deterministiska. I dessa citat finns viljan att inte styras av dessa upplevda gränser. Man godtar inte de gränser som skapats för den psykologiska disciplinen utan söker *utöka* den. Med *utöka* menar jag att det talas om att ta in *nya* eller *okonventionella* perspektiv i psykologin. Men, kritiken innehåller även kompromisser:

Dagens psykiatri är inte nyanslös, men övervägande positivistisk till sin natur. Således bör en ny kontextuell psykiatri formuleras och byggas, vilken ser individen i sin komplexa, flerdimensionella existens utifrån ett biologiskt, psykologiskt, filosofiskt och sociologiskt perspektiv.²³⁸

Naturvetenskapen vill inte ha med subjektivitet och det omedvetna att göra och hänvisar därför meningsskapande till humaniora och religion. Modern psykodynamisk teori lutar därför sig minst lika mycket mot social konstruktivistisk som naturvetenskaplig kunskapsteori.²³⁹

Här är det åter tal om att sammanföra, att skapa något *nytt* vilket drar från det humanvetenskapliga såväl som det naturvetenskapliga.

Filosofi, sociologi och som tidigare nämnts religion, olika perspektiv välkomnas av vissa inom psykologin för att utöka begreppsapparater. Det är dock inte alla psykologer som välkomnar dessa perspektiv och begrepp. I Rignés avhandling om svensk psykologi mellan 1968-1990, kommer denne fram till att psykologer: "(They) have a profound skepticism towards the active utilisation of any but the traditionally internal and mainly cognitive factors for developing research".²⁴⁰ Emedan det finns psykologer som öppet riktar en kritik mot begränsningarna de finner inom det metodologiska ramverket för psykologi skall de *nya* metoderna valideras med hjälp av just evidens (som med yoga

²³⁷ Nr 4 2011 s.24.

²³⁸ Nr 2 2012 s.34.

²³⁹ Nr 7 2022 s.42.

²⁴⁰ Rigné 2002, s.320.

vilket nämnts tidigare). Skepticismen som Rigné då talar om är inte en enhetlig skepticism, men även vissa av de som är kritiska söker sig till *traditionella medel* vilka godtas inom den ledande diskursen för att skapa evidens eller göra sanningsanspråk.

Att nyttja filosofiska perspektiv eller terminologi är knappast något nytt för psykologin. De egna iakttagelserna av själstillståndet (hos forskaren själv) låg till grund i den tidiga psykologin kring 1800-talets början. Man sökte nyttja denna ”själs-filosofi” och strävade efter att göra den mer empirisk.²⁴¹ Psykologen och författaren till *Psykologins historia* Robert Thomson framhåller att ”Många ansåg själsliga tillstånd vara skilda från fysiska förändringar i hjärnan och nervsystemet i så måtto att de hade egenskaper som inte kunde reduceras till fysik och kemi”.²⁴² På ett liknande sätt förhåller det sig idag, människan går inte att reducera till fysik utan är även psyke (eller själ).

Psykologins grund är tudelad, liksom människan kan ses vara, det finns dock en ambition om att föra hen samman. Den filosofiska, psykiska aspekten vävdes samman med den fysiologiska, somatiska, för att skapa grunden för den nya ämnesdisciplinen, *psykologi*. Medan psykologin idag kan sägas ligga närmare naturvetenskapliga kunskapsideal så är psykologin inte enhetlig. Det har alltid funnits ideal, men likväl har det alltid funnits de inom vetenskapssamhällena som sökt utmana eller kritisera dessa ideal och således de ledande diskurserna (i förlängning sanningsregimer).

3. Sammanfattning

De övergripande frågeställningarna var:

-Hur förhåller sig den svenskspråkiga psykologin till humanvetenskap och naturvetenskap som separata fält?

-Hur förhåller sig de dominerande diskurserna i *Psykologtidningen* mellan 2010–2024 till det historiska gränsarbete som skett inom disciplinen gentemot religion och andlighet?

Jag har undersökt gränsarbetet psykologin utför gentemot religion och andlighet med *Psykologtidningen* som grund. Detta i relation till psykologins förhållande till humanvetenskap och naturvetenskap som två separata fält. Jag har visat att gränsarbetet framträder i samtal om de existentiella frågorna.

²⁴¹ Robert Thomson. *Psykologins historia*. Lund: Gleerup. 1972, s.15.

²⁴² IBID.

Det går att finna diskussioner i *Psykologtidningen* såväl som i historieskrivningarna gällande psykologins relation till humanvetenskap och naturvetenskap. Psykologin anses vara en vetenskap sprungen ur akademien med starka vetenskapliga traditioner.²⁴³ Även i diskussioner om disciplinen och *replikationskrisen* framhålles det att psykologin visar på en hög medvetenhet om frågor som gäller vetenskaplig kvalitet och integritet.²⁴⁴ Psykologin ses som en vetenskap där arbetet ska vara evidensbaserat. Det görs skillnad mellan de humanistiska vetenskaperna och naturvetenskaperna där den ledande diskursen ligger närmare metoder (och teorier) vilka utgår från den senare. Det förekommer stundom kritik mot de naturvetenskapliga metoderna för att dessa inte är kompatibla med studier av ickemateriella fenomen.²⁴⁵ Denna kritik förutsätter att människans psyke är just ickemateriellt eller att hen inte går att reducera till enbart det fysiska. Denna kritik bör inte vara förvånande då hela den psykologiska disciplinen vilar på faktumet att människan är mer än *bara* det somatiska. Hen är även psyke. Men definitionen av psyke i sig är flytande och svårfångad vilket kan bidra till begreppsförvirring.

En av de faktorer vilken gör att nya metoder accepteras som del av behandling inom psykologin är evidens. En avsaknad av evidens är inte bara ett *problem* för psykologin utan detta är mer övergripande för vetenskaper. Skulle psykologin utgå mer från den *humanvetenskapliga förklaringsmodellen* skulle man fortsatt behöva pröva metoder och generera evidens då humanvetenskapen, likt naturvetenskapen, är just vetenskap. Närmandet, eller uttrycket om viljan att närma sig, det humanvetenskapliga bör förstås som en konsekvens av att personer har en människosyn och världsåskådning vilken dessa finner svårigheter att förena med de naturvetenskapliga idealen eller den psykologiska yrkesidentiteten. Detta utgår från uppfattningen om att det naturvetenskapliga och det humanvetenskapliga är två separata fält med olika ideologiska utgångspunkter. För att sammanfatta: den ledande diskursen inom psykologin sett till *Psykologtidningen* ligger närmare det som anses vara naturvetenskapliga ideal än de humanvetenskapliga. Detta är möjligt då dessa betraktas som två separata fält. Dessa fält definieras utifrån varandra, det naturvetenskapliga får representera det hårda och materiella medan humanvetenskaperna får representera det mjuka och ickemateriella. Jag har visat att de existentiella frågorna och perspektiven har en nära relation till humanistisk psykologi eller *humanistiska perspektiv*.

²⁴³ Nr 5 2013 s.23.

²⁴⁴ Nr 7 2015 s.6.

²⁴⁵ Nr 8 2017 s.34f.

Vilket även det bör förstås som en konsekvens av att naturvetenskap och humanvetenskap betraktas som olika enheter.

För att förstå hur de dominerande diskurserna i *Psykologtidningen* mellan 2010–2024 förhåller sig till det historiska gränsarbete som skett inom disciplinen gentemot religion och andlighet måste det först etableras hur personer i tidningen förhåller sig till historia. I den dominerande diskursen talas historien om som passerad, det förflutna hålls skilt från samtiden. Detta förhållningssätt finns även i historieskrivningarna och exemplifieras bland annat i hur den humanistiska psykologin talas om. Den beskrivs som ”död” eller beskrivs som att den saknar inflytande på samtiden.²⁴⁶ I denna undersökning visar jag att detta går att förstå som en relation till den andre. Det förflutna blir den andre i relation till samtiden. Även om den ledande diskursen rörande relationen till den förflutna stundom utmanas utgår den ledande diskursen från en linjär historiesyn. Så har även varit fallet historiskt inom psykologin, det förflutna lämnas för en mer *human* framtid och en förbättrad vård. Denna syn vilar på framstegs- och utvecklingstanken vilken präglat svensk idétradition allt sedan upplysningen. Det som lämnas bakom ställs i relation till en bättre och mer utvecklade samtid. Det är i detta ljus vi bör förstå relationen till religion och andlighet inom psykologin sett till *Psykologtidningen*. Då Sverige sekulariserats i stor utsträckning finns lite utrymme för religiösa idéer och tanketraditioner i samtida vetenskapssammanhang. Särskilt som sekularitet associeras med värden som rationalitet, modernitet och objektivitet.²⁴⁷

I denna undersökning har jag visat att om icke-vetenskapliga begrepp skall kunna få utrymme i sanningshistorien krävs en frikopplingsprocess. Det är inte begreppens ursprung som är problemet snarare uppstår problem om dessa begrepp inte frikopplas. Begrepp som mindfulness och själ har genomgått denna frikoppling där dessa moderniserats och sekulariserats. Det rör sig om att passa in begreppen i psykologins begreppsapparat, denna apparat ser vissa inom *Psykologtidningen* som något fattig. Då söker sig personer till något utom-disciplinärt. Det kan röra sig om att låna begrepp och perspektiv från filosofi, sociologi, medicin eller religion. Något som uppmärksammas i analysen är att det inte är tal om att ersätta något befintligt, det rör sig om tillägg eller att sammanföra. Även i kritiken av ledande diskurser förekommer tal om sammanförande eller *kompromisser*. Detta sammanförande har skett med delar av den humanistiska psykologin.²⁴⁸

²⁴⁶ Teigen 2006, s.369.

²⁴⁷ Lundahl 2017, s.165.

²⁴⁸ Rigné 2002, s.40.

Sammanförandet sker dock inte på lika villkor. När det inom psykologin söks sammanföra *humaniora* med naturvetenskap sker detta med en ledande diskurs som utgår från (det som anses vara) mer naturvetenskapliga ideal snarare än humanvetenskapliga. Som nämnts ovan kan detta enbart ske då naturvetenskap och humanvetenskap betraktas som två separata fält, den ena och den andre.

Metod och i viss mån teori är grunden för vetenskapernas definition, det går inte att låna en metod från något icke-vetenskapligt då det skulle förinta hela vetenskapens gränser i den svenskspråkiga kontexten. Det är främst i samtal kring de existentiella frågorna som bristen i begreppsapparaten uppmärksammas. Söker vetenskapspersonen låna begrepp från det icke-vetenskapliga krävs en frikopplingsprocess. Om detta icke-vetenskapliga är religion innebär processen en sekularisering. Sekulariseringen kan betraktas som en modernisering i den svenska kontexten. Detta då sekularitet inte sällan ses som den främsta världsåskådningen vilken är kompatibel med de vetenskapliga idealen. Dessa ideal lutar mer mot det naturvetenskapliga än det humanvetenskapliga. Medan dessa har beröringspunkter finns en gräns mellan dem där den ena anses mer kvantitativ och den andre kvalitativ. Att det kvantitativa värderas över det kvalitativa vilar på utveckling och framstegstanken som är ett arv sedan upplysningen. Denna tanke går även att koppla till idén om att tiden är linjär.

3.1 Diskussion – Hemsökt samtid

Ska vi tro idéhistorikerna Lundahl och Jansson finns argument för att vi befinner oss i en tid där den sekulära världsåskådningen som del i de västerländska sanningshistorierna börjat ifrågasättas. Detta kan innebära att de naturvetenskapliga kunskapsidealerna ifrågasätts. Eller att vilka världsåskådningar som är kompatibla med dessa kunskapsideal ifrågasätts. Detta skulle innebära ett ifrågasättande och utmanande av den rådande sanningsregimen.

I *Psykologtidningen* talas det om att titelskyddet måste stärkas, och att gränsen mot dessa *andra* måste bli tydligare.²⁴⁹ Oseriösa yrkesutövare och kvacksalvare är en fara för den professionella yrkesutövarens legitimitet och sanningsanspråk. Det dras en skarp linje mellan de med disciplinär kunskap och de som saknar den. Det verkar finnas en uppfattning om att det som stängts ute när gränsarbetet utförs inte kan influera den

²⁴⁹ Nr 5 2013 s.21.

psykologiska disciplinen. Det dras en tydlig gräns mellan det privata och det professionella där dessa framträder som olika identiteter. Den professionella yrkesidentiteten kommer med en viss sanningshistoria vilken man måste förhålla sig till. Det blir som att den akademiska världen existerar i ett vakuum totalt franskt resterande samhälle. Det finns här en tydlig sanningshistoria, denna historia vilar på disciplinens gränser. Rör man sig bortom dessa ägnar man sig inte åt psykologi, eller terapi.

Den humanistiska psykologin sägs av vissa historieskrivare ha dött. Att den skulle sakna reella influenser inom den *moderna* psykologin. Men ett arv från den är självhjälplitteratur och en *alternativ syn* eller så kallade ”okonventionella perspektiv”. Dessa är närvarande i samtidens 2000-tal. De påståenden att den humanistiska psykologin saknar influenser inom *modern* psykologi vilar inte bara på idén om gränser mellan akademi (som vetenskap) och samhälle (som icke-vetenskap) utan även på en linjär historiesyn. Den humanistiska psykologin hör då till det förflutna och är således avslutad. Men om linieraliteten och det cykliska tänkandet upplöses kan en större helhet framträda. De gränser, diskurser och den kritik som går att finna i samtiden tar stöd i tidigare skiljelinjer. Dessa anpassar och omformar även historien i relation till den samtida ideologiska övertygelsen. Det som framträder är olika livsåskådningar som möts och stöter i varandra i sanningsspel. När den ena får övertag skapas en sanningshistoria, sanningshistorien bidrar till att diktera relationen till det förflutna. Denna historia återupprepas sedan medan den kontinuerligt utmanas, dessa utmaningar kan i stället för att bräcka historien snarare bidra till att stärka den.

Ifrågasättandet av en rådande diskurs innebär inte i sig att något nytt ställs emot diskursen. Det som går att se i denna undersökning är en *tradition av kritik* vilken bitvis stärkt rådande diskurser. I gränsarbetet gentemot religion och andlighet kan psykologin finna stöd i en långvarig *konflikt* där vetenskapen ställs emot religionen och vetenskapen segrat allt sedan Darwin. Gieryn menar att dessa segrar har inneburit ökad auktoritet och mer resurser för vetenskaperna.²⁵⁰ Om man ser till (delar av) buddhismen som sökt sammanföra religion med vetenskapsideal kan det tyckas som att den inte borde strida mot vetenskapen så som kristendomen (kan tyckas) ha gjort. Men då personer i *Psykologtidningen* söker nyttja begrepp eller perspektiv vilka grundar sig i buddhistisk religion måste dessa frikopplas från sitt ursprung. Frikopplingsprocessen innebär en sekularisering av begreppen där dessa även moderniseras. Det är aldrig fråga om att ersätta

²⁵⁰ Gieryn 1983, s.783f.

något befintligt med något från religion utan det handlar om att sammanföra. Så som man sökt sammanföra det humanistiska med det naturvetenskapliga inom psykologin, detta sammanförande kan dock inte sägas vara likvärdigt. Det finns en maktrelation mellan det humanvetenskapliga och det naturvetenskapliga där det naturvetenskapliga generellt har ett större sanningsanspråk. Det mätbara och *objektiva* står överordnat det omätbara och subjektiva. Inte så att humanvetenskaperna enbart ägnar sig åt omätbara subjektiva studier. Men, inom humanvetenskaperna finns en acceptans för att replikering inte alltid är möjlig.

Inom vetenskaperna, såväl de naturvetenskapliga som de humanvetenskapliga, ägnar sig personer åt kritiskt tänkande. Men detta tänkande måste ske inom ramen för vetenskapen, eller disciplinens, gränser. Med detta menar jag att det ”Inom vetenskapssamhället har utvecklats normer för minimikrav för vad som räknas som vetenskapliga metoder”.²⁵¹ Det kan ses som något av ett självbekräftande, men det är ett gränsarbete. I att nyttja dessa specifika (teorier och) metoder bevaras de yttre gränserna gentemot pseudovetenskaper och icke-vetenskaper. Således kan såväl legitimitet som makt vidhållas. Vilken kritik som godtas, eller vilka sanningsanspråk som kan göras, baseras på de disciplinära gränserna. Varje disciplin har sina sanningar eller snarare metoder för att fastställa sanningar. Dessa discipliner rör sig alla inom en större vetenskaplig diskurs där gränserna aldrig är helt solida. Gränsarbetet bör enligt Gieryn betraktas som ideologiskt i den mening att beskrivningar av vetenskaper som användbara, nyttiga och objektiva används av vetenskapspersoner i strävan efter auktoritet och materiella resurser.²⁵² Auktoritet bör i min mening likställas med sanningsanspråk, detta då makt och kunskap bör betraktas som en oskiljbar enhet.²⁵³ Sanningsanspråk innebär makt, makten innebär självstyre, men detta självstyre begränsas av en övergripande sanningsregim.

I samtiden finns en kritik gentemot sekularitet och objektivitets idealen samt de begränsningar vilka dessa medför. Ett ifrågasättande av den antropocentriska världsbilden har inneburit alternativa perspektiv på historia och samtid. Jag vill inte kalla dessa idéer för nya. Att kalla något nytt förutsätter tron på möjligheten av en kontinuerlig och universell kronologisk ordning av historiska fakta. Vilken i själva verket avslöjar ett beroende av ett linjärt tidsbegrepp.²⁵⁴ Dessa *samtida* omkonstruktioner och adapteringar av historien där idéer kallas nya leder bara framåt, aldrig bakåt. Det krävs andra perspektiv och

²⁵¹ SOU 2017:104, s.184.

²⁵² Gieryn 1983, s.792f.

²⁵³ Foucault 1977, s.25.

²⁵⁴ Bevernage 2012, s.92.

förhållningssätt till tid för att få en djupare förståelse för såväl historia som samtid och relationen mellan delarna. Något där historien och det förflutna upphör att betraktas som den andre.

Foucault förhåller sig generellt till sanningshistorier som mer tidsspecifika men dessa historier bör även kunna ses som något vilket går i arv. Särskilt om historien betraktas ur ett icke-linjärt perspektiv kan detta bli tydligt. Inte så att historien förblir densamma men de tidigare sanningshistorierna gör sig påminda, eller för att låna Bevernages term, de *hemsöker* samtiden. Dessa historier är något vilket discipliner ständigt måste förhålla sig till. Hur sanning skapats, validerats och institutionaliserats inom en disciplin upphör inte vid ett generationsskifte. Något jag uppmärksammat i läsningen av historieskrivningar, och i de samtal som sker om historien i *Psykologtidningen*, är att det inte bara finns ett sätt att förhålla sig till historien. Detta talar för en pluralism, inte en historia utan historier. Tolkas detta utifrån Gieryns teori beror de olika förhållningssätten på ideologi, tolkas det utifrån Foucault kan det röra sig om makt-kunskap relationer. Min undersökning visar att det är svårt att tala om *en* anledning eller *en* teori genom vilken man kan *avtäcka sanningen*. Det är inte heller syftet med denna undersökning, att blottlägga någon ideologisk övertygelse vilken skulle präglade den svenskspråkiga psykologin och leda till förtryck av idéer eller världsåskådningar. Man varken kan, eller bör, dra sådana slutsatser utifrån en så pass *liten* undersökning som denna. Snarare blir detta en uppmaning att fortsätta undersöka relationen mellan psykologin, eller andra discipliner, och deras gränsarbete gentemot icke-vetenskap. Detta för att närmare förstå hur sanningshistorier, och i förlängning sanningsregimer, skapas och upprätthålls, med vilka medel detta görs och vilka effekterna blir.

3.2 Vidare forskning

Det finns utrymme att forska kring den svenskspråkiga psykologiska disciplinens historia. Särskilt finns det ett utrymme att undersöka perioden 1950–80 talet då denna period och dess idéströmningar är underutforskade. Det finns historieskrivningar om psykologins historia vilka är skrivna av psykologer, det är inte ovanligt och för mig har dessa historieskrivningar varit användbara. Men, det finns utrymme för fler perspektiv på historien vilket jag tror hade kunnat ge en bredare och mer nyanserad förståelse för disciplinens framväxt och etablering.

Vidare är något jag rört vid bitvis men inte gått in på närmare väst-öst uppdelningen. Faktumet att begrepp och perspektiv lånas från specifikt *österländsk filosofi* och religion är något vilket skulle kunna undersökas ur flertalet perspektiv, inte minst idéhistoriska.

Just frikopplingsprocessen (som jag kallat det i uppsatsen) hade med fördel kunnat undersökas ur andra disciplinära perspektiv så som sociologi eller terminologi. Där finns teorier som rör just begrepp eller termers frikoppling. Ett interdisciplinärt arbete där termers förändring och användning kartläggs över tid och där perspektiv hämtas från olika vetenskapsområden för att kombinera en kvantitativ analys med en kvalitativ skulle kunna skapa en djupare förståelse för gränsarbete, disciplinär konstruktion och (sannings)historiers icke-linearitet.

Tack till:

Min fantastiska handledare Louise Schou Therkildsen för stöd och råd, för uppmuntran och goda samtal.

Jonathan Harg för arbetet med textbearbetning vilket gjorde denna undersökning genomförbar.

Min familj som stått ut med att vara bollplank för tankar och idéer samt för deras enorma stöd.

De som läst igenom uppsatsen och gett värdefull feedback: Niklas Román, Fredrik Davidsson och Tove Franzén-Lindholm.

Anställd på *Psykologtidningen* för deltagande.

Alla psykologer, särskilt dem som jag själv suttit i samtal med. Ert arbete har varit, och är, ett av de viktigaste man kan utföra.

Min pappa, som jag vet hade varit så oerhört stolt.

4. Källförteckning

4.1 Otryckta källor

- Below, Camilla von & Isberg, Karolina. *Psykologer läser bibeln*. Spotify. (N.D).
<https://open.spotify.com/show/3sORy3VHmTSDBoQUPkmg7f>(hämtad 07-05-2025).
- Furuhagen, Åsa. ”Del 2 i serien om andliga nytänkare och mystiker: Ivan Augeli”. *Sveriges Radio*. (25-08-2024). <https://www.sverigesradio.se/artikel/del-2-i-sommarserien-om-andliga-nytankare-och-mystiker-ivan-augeli>(hämtad 07-05-2025).
- Gieryn, Thomas F. “Boundary-Work and the Demarcation of Science from Non-Science: Strains and Interests in Professional Ideologies of Scientists.” *American Sociological Review* 48 (6): 781–95. (1983). <https://doi.org/10.2307/2095325>
- Kjellgren, Adam. Kontext och kritik i *Konsten att kontextualisera: Om historisk förståelse och meningsskapande*. (2022). <https://doi.org/10.16993/bbt>
- Kungliga biblioteket. *Psyke: tidskrift för psykologisk forskning*. Libris. (N.D).
<https://libris.kb.se/2kc0wxhd56ss5vn#it>(hämtad 07-05-2025).
- Nationalencyklopedin. *Psykologtidningen*. NE Nationalencyklopedin AB. (N.D).
<https://www-ne-se.ezproxy.ub.gu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/psykologtidningen>(hämtad 07-05-2025).
- Petander, Einar. ”Teosofi och vetenskap: 1890-talets Sverige” *Aura: Tidskrift för akademiska studier av nyreligiositet*, 3: 71–119. (2011). doi:
<https://doi.org/10.31265/aura.475>
- Psykologförbundet. *Psykologiguiden upphör vid årsskiftet*. Psykologförbundet. (2024-12-11.) <https://www.psykologforbundet.se/nyheter/2024/12/psykologiguiden-upphor-vid-arsskiftet/>(hämtad 07-05-2025).
- Psykologi.se. *Psykologilexikon*. Psykologi: allt om psykologi online. (N.D)
<https://psykologi.se/psykologilexikon/>(hämtad 07-05-2025).
- Psykologtidningen. *Om Oss – Psykologtidningen*. (26-07-2023).
<https://psykologtidningen.se/om-oss/>(hämtad 07-05-2025).
- SOU 2017:104. *Etikprövning - en översyn av reglerna om forskning och hälso- och sjukvård*. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.regeringen.se/contentass

ets/ed856646e3b1470da82edd2b9193a0e0/etikprovning--en-oversyn-sou-2017_104_webb.pdf(hämtad 07-05-2025).

Sveriges Psykologförbund. *Yrkesetiska principer för psykologer i Norden*. Sveriges Psykologförbunds kongress. (2023). chrome-extension://efaidnbnmnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.psykologforbundet.se/globalassets/dokument/stadgar-policys-arsrapporter/yrkesetiska-principer-for-psykologer-i-norden.pdf(hämtad 07-05-2025).

4.2 Tryckta källor

Ahrne, Göran & Svensson, Peter. *Handbok i kvalitativa metoder*. 3. uppl. (Stockholm: Liber. 2022).

Barr, Björn. ”En timme med mig är bättre än terapi” *Svenska Dagbladet*. 4–7. (01-01-2023).

Bevernage, Berber. *History, Memory, and State-Sponsored Violence: Time and Justice*. (New York: Routledge. 2012).

Falk, Julia. ”Vetenskap: Spiritism, dess vetenskapssyn och konstruktionen av en Andra”. *Kulturella perspektiv* 29 (3): 18–24. (2020).

Falk, Julia. *En andlig terra incognita: spiritismen i det sena 1800-talets Stockholm*. (Umeå: Umeå universitet, Institutionen för idé- och samhällsstudier. 2024).

Fareld, Victoria. Tiden är nu: Presentism, tidskris och historiska sår i *Samtider: perspektiv på 2000-talets idéhistoria*. (Göteborg: Daidalos.2017).

Farias, Miguel & Rahmani, Masoumeh. The alchemy of meditation Turning religion into science and science into religion i *Mutual Enrichment between Psychology and Theology*. (Taylor & Francis. 2020). (E-bok).

Flis, Ivan. *Discipline Through Method: Recent History and Philosophy of Scientific Psychology (1950–2018)*. (Utrecht: Utrecht University. Freudenthal Institute, Faculty of Science. 2018).

Foucault, Michel, Rabinow, Paul & Rose, Nikolas S. “The ethics of the concern of the self as a practice of freedom” i *The Essential Foucault: Selections from Essential Works of Foucault, 1954-1984*. (New York: New Press. 2003).

Foucault, Michel, Rabinow, Paul & Rose, Nikolas S. “The Subject and Power” i *The Essential Foucault: Selections from Essential Works of Foucault, 1954-1984*. (New York: New Press. 2003).

- Foucault, Michel, Rabinow, Paul & Rose, Nikolas S. "Truth and power" i *The Essential Foucault: Selections from Essential Works of Foucault, 1954-1984*. (New York: New Press. 2003).
- Foucault, Michel, Rabinow, Paul & Rose, Nikolas S. "What is critique" i *The Essential Foucault: Selections from Essential Works of Foucault, 1954-1984*. (New York: New Press. 2003).
- Foucault, Michel. *Discipline and punish: The birth of the prison*. (Penguin books). (Harmondsworth: Penguin. 1977).
- Foucault, Michel. *The Birth of the Clinic: An Archaeology of Medical Perception*. (London: Routledge. 1989).
- Foucault, Michel. *Sexualitetens historia: Band 1 Viljan att veta*. (Riga: Daidalos AB. 2009).
- Francois, Charlotte. *Andlighetens utrymme i det psykoteraeutiska samtalet*. (Sköndal: Ersta Sköndal högskola, S:t Lukas utbildningsinstitut. 2012).
- Watts, Fraser. Afterwords i *Mutual Enrichment between Psychology and Theology*. (Taylor & Francis. 2020). (E-bok).
- Goysdotter, Moa. *Den objektiva andligheten: En diskursanalytisk undersökning av psykologiämnets etablering i Lund*. (Lund: Lunds universitet, Historiska Institutionen. 2007).
- Gundlach, Horst. *Psychology as Science and as Discipline: The Case of Germany*. *Physis: Rivista Internazionale Di Storia Della Scienza* vol.43, no.1–2. (2006).
- Gunnarsson Payne, Jenny & Öhlander, Magnus. *Tillämpad kulturteori*. 1.uppl. (Lund: Studentlitteratur. 2017).
- Harrison, Peter. *The Territories of Science and Religion*. (Chicago: The University of Chicago Press. 2015).
- Holm, Karolina & Abhi Mody, Robert. *En fenomenologisk studie av sex psykologers förhållningssätt till andlighet*. (Lund: Lunds universitet, Institutionen för psykologi. 2007).
- Jansson, Anton. "Ateism" i *Svenska begreppshistorier: från antropocen till åsiktsskorridor*. (Stockholm: Fri tanke. 2022).
- Jansson, Anton. "Sekularisering" i *Svenska begreppshistorier: från antropocen till åsiktsskorridor*. (Stockholm: Fri tanke. 2022).

- Jansson, Anton. "Humanister på apologetikens scen Ateism och kristendomskritik i efterkrigstidens offentlighet" i *Humaniora i välfärdssamhället: kunskapshistorier om efterkrigstiden*. (Göteborg; Stockholm: Makadam. 2023).
- Jansson, Anton, Svensson-Stringberg, Ragni & Östling, Johan. "Humaniora i välfärdssamhället: En inledning" i *Humaniora i välfärdssamhället: kunskapshistorier om efterkrigstiden*. (Göteborg; Stockholm: Makadam. 2023).
- Johansson, Gunn & Kungl. Vitterhets historie och antikvitets akademien. *Historien om svensk psykologisk forskning: Utvecklingen från perception och psykofysik*. (Stockholm. Kungl. Vitterhets historie och antikvitets akademien. 2020).
- Karlsson, Lars. *Psykologins grunder*. uppl.5. (Lund: Studentlitteratur. 2007).
- Lundahl, Mikela. "Borde samtiden av-sekulariseras?" i *Samtider: perspektiv på 2000-talets idéhistoria*. (Göteborg: Daidalos. 2017).
- Martinsson, Sara. "Allt omkring oss har en själ" *Aftonbladet*. 64–69. (21-07-2019).
- Möller, Patrik. *Hemligheternas värld: Bror Gadelius och psykiatrins genombrott i det tidiga 1900-talets Sverige*. (Göteborg: Institutionen för litteratur, idéhistoria och religion, Göteborgs universitet. 2017).
- Nilsson, Ingemar. "Svensk psykologi: Alritz, Ekman, och Gunnar Johansson" i *Historien om svensk psykologisk forskning: Utvecklingen från perception och psykofysik*. (Stockholm: Kungl. Vitterhets historie och antikvitets akademien. 2020).
- Persson, Magdalena M. *Psykologers gränser till gränssituationers psykologi: En fenomenologisk studie av hur psykologer kan handskas med livsåskådningsfrågor i samtalsbehandling*. (Lund: Lunds universitet, institutionen för psykologi. 2004).
- Pickren, Wade E, & Rutherford, Alexandra. *A history of Modern Psychology in context*. (Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc. 2010).
- Rigné, Eva-Marie. *Profession, Science and State: Psychology in Sweden 1968-1990*. (Göteborg: University of Gothenburg. Dept. of Sociology. 2002).
- Rydberg, Andreas. *Viljebegreppet och psykologin: En studie av psykologins framväxt som vetenskap i Sverige genom en analys av viljebegreppets betydelseförändring*. (Uppsala: Uppsala universitet. Institutionen för Idé- och lärdomshistoria. 2008).
- Saugstad, Per. *Psykologins historia: en introduktion till dagens psykologi*. (Stockholm: Natur och kultur. 2001).
- Schou Therkildsen, Louise & Viklund, Jon. "Digital tekstanalys: Fjernlsning" I *Retorik og metode*. 1. uppl. (Frederiksberg: Samfundslitteratur. 2020).

- Suonuuti, Heidi, Hallberg, Katja & Terminologicentrum. *Terminologiguiden: en introduktion till terminologiarbete i teori och praktik*. 2.utg. (Solna: Terminologicentrum. 2004).
- Taylor, Kristina. *Nu samlar vi ännu fler krafter*. Psykologtidningen. nr 1. (2024)
- Teigen, Karl Halvor. *En psykologihistoria*. 1.uppl. (Stockholm: Liber. 2006).
- Teigen, Karl Halvor. "Historien om svensk eksperimentalpsykologi: En nabos betraktningar" i *Historien om svensk psykologisk forskning: Utvecklingen från perception och psykofysik*. (Stockholm: Kungl. Vitterhets historie och antikvitets akademien. 2020.)
- Thomson, Robert. *Psykologins historia*. (Lund: Gleerup. 1972).
- Watts, Fraser. "Afterwords" i *Mutual Enrichment between Psychology and Theology*. Taylor & Francis. 2020.
- Williams, Mark. "Mindfulness, secular spirituality and the psychology of religious knowing" i *Mutual Enrichment between Psychology and Theology*. (Taylor & Francis. 2020) (E-bok).
- Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise. *Diskursanalys som teori och metod*. (Lund: Studentlitteratur. 2000).

5. Bilagor

Bilaga 1

Artiklar

År 2010

Nummer: 1

Sektion: Konferensrapport

Titel: "De klassiska etiska frågorna följer oss än i dag"

Författare: Eva Brita Järnefors

Sida: 18–19

Nummer: 5

Sektion: Debatt

Titel: *Människosynen ifrågasatt – inte evidensen*

Författare: Ali Sarkohi

Sida: 30–31

Nummer: 6

Sektion: Intervju

Titel: *Psykodynamisk terapi riskerar att marginaliseras*

Författare: Peter Örn

Sida: 20–22

Nummer: 6

Sektion: Essä

Titel: *"Psy"-området mer pluralistiskt än många tror*

Författare: Per Folkesson

Sida: 24–26

Nummer: 7

Sektion: Debatt

Titel: *"Vi behöver HBT kompetens"*

Författare: Teresa Michel & Alexander Rozental

Sida: 33–34

År 2011

Nummer: 1

Sektion: Intervju

Titel: *Sorgebearbetning måste skraddarsys*

Författare: Eva Brita Järnefors

Sida: 4–7

Nummer: 1

Sektion: Krönika

Titel: *Psykologyrkets själ*

Författare: Lillian Levin

Sida: 31

Nummer: 2

Sektion: Debatt

Titel: *"Fungerande eller inte – det är frågan"*

Författare: Roger Eriksson

Sida: 31–32

Nummer: 4

Sektion: Essä

Titel: *Existentiell psykoterapi kan fördjupa KBT*

Författare: Fredrik Gunnarsson

Sida: 22–24

Nummer: 5

Sektion: Aktuellt

Titel: "Kyrkan ska inte ägna sig åt hypnos"

Författare: Fredrik Mårtensson

Sida: 11

Nummer: 5

Sektion: Krönika

Titel: Vetenskaplig framfart på gott och ont

Författare: Sara Ekenstierna

Sida: 21

Nummer: 8

Sektion: Aktuellt

Titel: Psykologer talade på Bokmässan

Författare: Eva Brita Järnefors

Sida: 12–14

År 2012

Nummer: 2

Sektion: Debatt

Titel: En ny kontextuell psykiatri efterfrågas

Författare: Kajsa M Nordström

Sida: 33–34

År 2013

Nummer: 1

Sektion: Psykologer och kultur

Titel: Kulturen - en länk till människans innersta

Författare: Kajsa Heinemann

Sida: 4–9

Nummer: 2

Sektion: Bokrecension

Titel: Självhjälpsböckernas inflytande på våra liv

Författare: Dan Katz

Sida: 34–35

Nummer: 5

Sektion: Fackliga nyheter

Titel: Psykologförbundets mål:
"Specialistpsykologer bör få ordentligt betalt"

Författare: Carin Waldenström

Sida: 20–21

Nummer: 5

Sektion: Ledare

Titel: Humanism och nytta förutsätter kunskap

Författare: Lars Ahlin

Sida: 23

Nummer: 6

Sektion: Medlemssidor

Titel: *Ett värdigt liv – startskottet för POMS*

Författare: Kristina Nilsson

Sida: 26

År 2014

Nummer: 2

Sektion: Debatt

Titel: *"Dags för en ny humanistisk psykoterapiutbildning!"*

Författare: Dan Stiwne

Sida: 36

År 2015

Nummer: 1

Sektion: Ledare

Titel: *"Flera viktiga mål har uppfyllts, nu fortsätter vi arbetet!"*

Författare: Ulrika Sharifi

Sida: 24

Nummer: 4–5

Sektion: Essä

Titel: *Mindfulness – ett verktyg för psykologen?*

Författare: Gerhard Andersson

Sida: 31–34

Nummer: 6

Sektion: Konferensrapport

Titel: *"Inspirerande om medkänsla och mindfulness"*

Författare: Helena Bjuhr & Birgitta Johansson

Sida: 20

Nummer: 7

Sektion: Aktuellt

Titel: *Svårt att replikera psykologisk forskning*

Författare: Peter Örn

Sida: 6

Nummer: 8

Sektion: Bokmässans Psykologiscen

Titel: *Daniel Goleman om emotionell intelligens*

Författare: Peter Örn

Sida: 14–16

Nummer: 9–10

Sektion: Debatt

Titel: *"Utan egenterapi skulle psykologyrket förlora något av sin själ"*

Författare: Rolf Hedberg

Sida: 33

Nummer: 9–10

Sektion: Insändare

Titel: "Okritisk artikel om Goleman"

Författare: Ingrid Eriksson

Sida: 33

År 2016

Nummer: 1

Sektion: Aktuellt

Titel: "Att förlora sitt hem, sitt land, kan likna förlusten av en nära anhörig"

Författare: Göran Gyllensvärd

Sida: 10–13

Nummer: 2

Sektion: Aktuellt

Titel: Landsting med låg psykologtätthet lovar förbättringar

Författare: Peter Örn

Sida: 9

Nummer: 3

Sektion: Recension

Titel: "Likheter och särdrag hos behandlingsmetoder vid depression"

Författare: Peter Myhr & Göran Parment

Sida: 32–33

Nummer: 3

Sektion: Forskarintervju

Titel: Möt neuropsykolog Agneta Sandström som forskar om utmattningssyndrom

Författare: Anna Kågström

Sida: 14–18

Nummer: 4–5

Sektion: Aktuellt

Titel: Psykolog Jon Petter Stoor om samers psykiska ohälsa

Författare: Kajsa Heinemann

Sida: 12–17

Nummer: 9–10

Sektion: Forskarintervju

Titel: På jakt i hjärnan

Författare: Peter Örn

Sida: 26–29

År 2017

Nummer: 1

Sektion: Aktuellt

Titel: Behandlingarna med mest effekt

Författare: Peter Örn

Sida: 12

Nummer: 3

Sektion: Forskning

Titel: Psykologin i framkant för öppen vetenskap.

Författare: Rebecca Willén & Gustav Nilsson

Sida: 28–30

Nummer: 7
Sektion: Intro
Titel: *Olika liv, samma värld*
Författare: Kajsa Heinemann
Sida: 7

Nummer: 7
Sektion: Mötet
Titel: *Terapi på film*
Författare: Lennart Kriisa
Sida: 26–29

Nummer: 8
Sektion: Essä
Titel: *Meningsfull psykologi*
Författare: Tomas Wånge
Sida: 34–35

År 2018

Nummer: 5
Sektion: Nytt i tryck
Titel: *Om psykoterapins behov av filosof*
Författare: Barry Karlsson
Sida: 40

Nummer: 7
Sektion: Mötet
Titel: *Klimatpsykologen*
Författare: Anna Wahlgren
Sida: 26–29

Nummer: 7
Sektion: Debatt
Titel: *Socialstyrelsen omyndigförklarar
behandlingspsykologin*
Författare: Ulf Hjelm
Sida: 38–39

År 2019

Nummer: 4
Sektion: Intro
Titel: *Den rätta dosen närvaro*
Författare: Lennart Kriisa
Sida: 4

Nummer: 4
Sektion: Tema
Titel: *Kampen om mindfulness*
Författare: Lennart Kriisa & Adrianna Pavlica
Sida: 13–16

Nummer: 4

Sektion: Tema

Titel: »Metoden har blivit urvattnad«

Författare: Adrianna Pavlica

Sida: 17–18

Nummer: 4

Sektion: Forskning

Titel: *Mårten Tyberg: ACT kan hjälpa vid psykossjukdom*

Författare: Peter Örn

Sida: 33

Nummer: 6

Sektion: Fråga etikrådet

Titel: *Kan jag starta eget som »kristen psykolog«?*

Författare: Kristina Taylor

Sida: 21

År 2020

Nummer: 3

Sektion: Mötet

Titel: *Lugnets drottning*

Författare: Anna Wahlgren

Sida: 24–27

Nummer: 7

Sektion: Nytt i tryck

Titel: *Religion och vetenskap inget omöjligt par*

Författare: Cecilia Svedhem

Sida: 22

År 2021

Nummer: 8

Sektion: Nyheter

Titel: *APA ber om ursäkt*

Författare: Peter Örn

Sida: 11

År 2022

Nummer: 4

Sektion: Forskning

Titel: *Johan Pahnke: Ny ACT-behandling vid autism*

Författare: Maria Jernberg

Sida: 39

Nummer: 7

Sektion: Debatt

Titel: *»Populistiska poängar på professionens bekostnad«*

Författare: Tomas Wånge

Sida: 42

År 2023

Nummer: 4

Sektion: Tema

Titel: *Jung får fäste i Gävle*

Författare: Maria Jernberg

Sida: 12–15

År 2024

Nummer: 2

Sektion: Intro

Titel: *Något terapeutiskt finns i det andliga*

Författare: Lennart Kriisa

Sida: 4

Nummer: 2

Sektion: Nyheter

Titel: *Hon lämnade tillbaka sin legitimation*

Författare: Lennart Kriisa

Sida: 8–10

Nummer: 4

Sektion: Mötet

Titel: *Omorienteraren*

Författare: Anna Wahlgren

Sida: 24–29

Bilaga 2

Frågelista

Hej,

Jag heter Elin Franzén och skriver just nu min masteruppsats inom idéhistoria. Jag undersöker gränsarbete inom den svenskspråkiga psykologin där jag utgår från psykologtidningen 2010–2024 som material. Jag skriver därför till dig _____ för att se om jag kan ställa några frågor om tidningen och hur ni arbetar? Det rör sådant som hur artiklar väljs ut, hur ni arbetar med teman och tidningens målgrupp.

Du/ni kan välja att vara anonymiserade. Jag kommer i så fall att hänvisa till er som ”psykologtidningen” eller ”redaktionen”. Jag är medveten om att det inte går att ge någon större anonymitet då jag kommer att behöva hänvisa till denna korrespondens i min uppsats, det jag kan göra är att sammanfatta korrespondensen utan att återge direktcitat om så önskas.

Du/ni har rätt att läsa uppsatsen när, eller om, den publiceras. Det är frivilligt att svara på de frågor jag ställer. Om det skulle vara några frågor jag ställer som du/ni inte vill svara på kommer det inte nämnas i uppsatsen.

Tack på förhand

Elin Franzén - Göteborgs Universitet

1. Hur ser ni själva på tidningen, det vill säga, riktar den sig främst till yrkesverksamma eller till en bredare allmänhet?
2. Hur samlar ni in artiklar till ett nummer?
3. Hur görs urvalet av artiklar till ett nummer?
4. Måste en artikel godkännas innan denna kan publiceras? I så fall av vem/vilka?
5. Uppmanar ni till teman och hur görs detta i så fall?
6. Ställs det några krav på författaren/författarna? Måste man exempelvis vara medlem i psykologförbundet?
7. Har det gjorts några läsarundersökningar? Om ja skulle det finnas möjlighet att ta del av det materialet?
8. Vet ni hur spridningen av tidningen ser ut och hur många som läser den?

Bilaga 3

Termordlista

Andlig	1. (Under sent 1800tal) Delen av självet bestående av föreställningar, känslor och motiv som vi har i medvetandet. 2. I Kristendom, beteckningen på den översinnliga delen av vårt psyke.
Andlig psykologi	Psykologisk teori inriktad på det andliga.
Antipsykiatri	Rörelse på 1960- och 80-talen vilken vände sig mot biologiskt betonad psykiatri. Menade att ohälsa orsakas av personliga kriser och sociala förhållanden. Kom att leva kvar och vidareutvecklas in på 2000-talet.
Buddhism	En av de fem världsreligionerna, är i grunden en religion utan någon gud. I centrum för står Buddha, en läromästare och förebild som visar hur buddhisten ska leva.
Buddhistisk psykologi	Ett kunskapssystem som studerar mänskligt medvetande, beteende, uppfattning och kultur av mental aktivitet.
Dualism	Ståndpunkt som innebär att man antar två helt skilda principer eller helt skilda typer av verklighet, till exempel att tillvaron består av andligt och kroppsligt.
Existentialism	Riktning vilken fokuserar på den mänskliga existensens natur där verkligheten definieras genom våra handlingar, val och den individuella erfarenheten av att leva "här och nu". Fokuserad på sökandet efter mening som motorn för autentiskt liv och betonar vikten av individuell frihet.
Holism	Övertygelse om att delarnas betydelse och funktion påverkas av helheten. I psykologi, framhålls vikten av att förstå individer utifrån hela deras livskontext, inklusive biologiska, sociala och psykologiska faktorer.
Humanistisk (psykologi)	Riktning inom psykologin på 1960-talet, alternativ till behaviorism och psykoanalys.
Medvetande	1. Individens föreställningar och intryck om sig själv, sin situation, förändringar i sitt tillstånd eller i situationen. 2. Något icke-materiellt.
Meditation	1. Inom psykologi, tekniker som hjälper människor att fokusera på nuet och hantera känslomässiga reaktioner. 2. Att försätta sig i ett förändrat medvetandetillstånd i avsikt att få kontakt med sitt innersta jag eller med en översinnlig värld eller i avsikt att nå djup ro och inre samling.

Mindfulness	1. Inom psykologi, tekniker som hjälper människor att fokusera på nuet och hantera känslomässiga på ett icke dömande sätt reaktioner. Används i olika terapiformer. 2. Medveten närvaro och acceptans, påminner om stoikernas <i>ataraxi</i> (sinnesro).
Mysticism	Uppfattningen att man kan få direktupplevelse av och eventuellt uppgå i en översinnlig, evig tillvaro genom meditation, intuition, natur-, musik- och konstupplevelser.
Nyandlighet (New Age)	Från 1960 talet. Ett smörgåsbord från vilket de intresserade plockar ihop sin egen världsåskådning.
Parapsykologi	Betyder närmast "vid sidan av psykologin", undersöker ofta medium.
Psyke	Själ eller sinne, ofta i betydelsen 'medvetande'. Det som man föreställer sig är basen för och håller samman sådant som tankar, känslor, sinnesförnimmelser och behov.
Psykoandlig	Kombination av psykiskt och andligt perspektiv.
Religiositet	Religiös orientering, sätt att vara religiös på, att tro och verka inom religionens ram.
Själ	<i>Saknar definition.</i>
Spiritism	Lära enligt vilken det finns andar och psykiska fenomen helt frigjorda från en mänsklig kropp.
Spiritualitet	Benämning på främst kristen andlighet, dvs. det andliga livet och dess konkreta uttryck, såsom dessa är relaterade till en bestämd trosövertygelse och till en religiös gemenskap.
Transcendentalism	Idérörelse i slutet av 1800-talet med inriktning på översinnliga fenomen och krafter. Liksom i dåtida och nutida liknande rörelser fanns starka inslag av indisk filosofi och religion.

Bilaga 4

Termfrekvens

